DAMJAN DAMJANOVIĆ

SVETI FRANJO
u Zagrebu-na Kaptolu

23582

O. Moderatoru
u znak
zahvalnosti!
Zgb, 7.-12.4.80.
Franjevci

Biblioteka »Nekad i sad« br. 3

DAMJAN DAMJANOVIĆ

SVETI FRANJO
u Zagrebu ~ na Kaptolu

Prikaz stare kapele i štovanje sv. Franje
kroz 750 godina u starom Zagrebu

Oprema
Alfred Pal

Izdavač
Hrvatsko književno društvo
sv. Ćirila i Metoda

Tisak
NIP »Štampa«, Osijek

HKD

ZAGREB 1975

Knjižica »Sveti Franjo u Zagrebu — na Kaptolu« oslobođena je plaćanja osnovnog poreza na promet proizvoda Mišljenjem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu u Zagrebu, br. 6623/1 od 25. studenoga 1975.

Predgovor

Tragajući za čistom i bistrom evanđeoskom izvor-vodom, vodom živom, našao sam upravo ono što sam tražio, autentičan prikaz doživljena i proživljena evanđelja, u prvom i najstarijem životopisu svetoga Franje Asiškoga što ga prije više od 700 godina napisa Svečev učenik i poznavalac Toma iz Čelana. Počeo sam prevoditi njegova dva životopisa — »Vita Prima« i »Vita Secunda« — i tako sam u potpunosti našao ono za čim sam čeznuo.

Brat Toma potakao me je svojim dramatičnim opisom Franjina dolaska na našu jadransku obalu da svoju pažnju svratim na dragocjeni Svečev spomenik, kapelu njemu na čast podignutu u sklopu samostana na zagrebačkom Kaptolu, a napose na slike iz Svečeva života kojima ju je prije 300 godina ukrasio neki anonimni zagrebački slikar.

Pod Tominim vodstvom uspjelo mi je upoznati sadržaje sviju tih slika. Nakon toga počeo sam istraživati i sve ostalo što je tijesno povezano s tom kapelom. I tako je nastala ova knjižica.

Njome prvenstveno želim svratiti pažnju i probuditi zanimanje naših ljudi za ovaj vrijedni i značajni spomenik naše hrvatske duhovne kulture, jer je do sada bio premalo poznat. Iako je u dosta dobru stanju i uglavnom očuvan od većih oštećenja, ipak bi ga što prije trebalo stručnom restauracijom osvježiti. Pa neka zato ovo bude i poziv svima oni-

ma koji su na poseban način za ovaj spomenik zainteresirani da mu pravovremeno pruže sve ono što mu je potrebno za daljnju egzistenciju.

Dr Anđela Horvat pročitala je s posebnim stručnim zanimanjem rukopis i pružila mi veoma korisne primjedbe. Hvala joj!

Pisac

Prvi dio

Predaja i povijest — građevinski i umjetnički izgled — graditelji kapele sv. Franje

UVOD

Stari Zagreb, nekoć samostalna i međusobno neovisna naselja Kaptol i Gradec, tijekom stoljeća je bezbroj puta izmijenio i svoju arhitektonsku fizionomiju, a i svoje stanovnike. Ne znam da li u njemu danas postoji ijedna obitelj koja bi se mogla pohvaliti da svoj korijen vuče iz onoga starog, srednjovjekovnog Zagreba. Nebrojene generacije su izumrle i netragom nestale. Sačuvana su im samo prezimena u starim prašnim i požutjelim listinama po različitim arhivima.

U prošlosti Zagreba posebnu su ulogu uvijek imali redovnici, a to im treba priznati i danas. No, i sudbine redovničkih ustanova bile su raznolike: jednih je netragom nestalo, druge su kroz duže vremenske periode silom prilika iščezle i u novije su se vrijeme ponovno u nj povratile i nastavile nekoć prekinutu slavnu tradiciju i plodnu općekulturnu djelatnost.

Kaptolski su franjevci, međutim, iznimka. I njih je nemila sudbina neštedimice, gdjekada upravo smrtno, pogađala, ali su se oni kroz više od sedam stotina godina u Zagrebu održali, držeći čvrsto svoj položaj »in area venerabilis Capituli«.[1] Tako bismo, bez straha da će nam tko tvrdnju opovrći, mogli ustvrditi da su franjevci uz Prvostolni kaptol i Prebendarski zbor jedna od najstarijih zajednica

1 »Na području časnoga Kaptola«, ustaljen izraz i dosta čest u starim ispravama koje govore o Prvostolnom kaptolu zagrebačkom.

grada Zagreba, koja osim toga ima i tu vlastitost da živi obiteljskim životom. Tako se zagrebački franjevci na Kaptolu mogu s ponosom smatrati najstarijom, starosjedilačkom obitelji »bijeloga grada« na podnožju Medvednice.

Mnogo je toga nestalo, mnogo je toga izgubljeno, mnogo toga progutaše požari, uništiše prisilne evakuacije i preseljavanja, a sve bi nam to danas pružilo cjelovitiju sliku bogata života i djelovanja ove redovničke ustanove. No, jedna nam je dragocjenost, pravi dragulj svoje vrsti, uza sve to ipak ostala kao duhovna, povijesna, umjetnička i uopće kulturna vrijednost prvoga reda, a to je kapela sv. Franje, koja se nalazi odmah s lijeve strane uz glavni ulaz sadašnjega samostanskog zdanja, koje potječe iz druge polovine 17. stoljeća.

Iznad ulaza te kapele stoji natpis uklesan u mramornu ploču koja je ugrađena u ovalan barokni štuko-okvir što ga podržavaju dva anđeoska lika. Natpis je raspoređen ovako i glasi:

HIC LOCUS ILLE IPSE EST
HUMILIS PAUPERQUE PERENNEM
QUEM SIBI FRANCISCUS FECIT
IN HISCE PLAGIS
QUEM REDUCEM ILLYRIUM TURCIS
SUSCEPIT AB ORIS

Taj natpis samo je fragment elogija što ga je neki anonimni latinist spjevao tamo negdje potkraj 17. st. kad je kapela bila iz temelja nanovo sagrađena i kad je dobila svoj današnji izgled. Spomenuti elogij ima naslov »Dulcis memoria« — »Draga uspomena« — i bio je napisan na pergameni ili na drvenoj ploči koje danas više nema, a još 1906. spominje ga Mladen Barbarić.[2] On u cijelosti glasi:

2 M. Barbarić, Kratka povijest crkve i samostana franjevačkog u Zagrebu, Zagreb 1906, str. 3.

»Hic locus ille ipse est, humilis pauperque perennem,
Quem sibi Franciscus fecit in hisce plagis,
Cum reducem Illyrium Turcis suscepit ab oris;[3]
Nec visus talis religiosus erat.
Dat vidua hospitium hic, mendicantique negare
Non potuit, petiit quem Pater iste locum.
Et post ornavit vidua altera. Maximus ergo
Ambabus requiem det Deus ipse suam.«

Radi se, dakle, o četiri elegijska distiha koji u hrvatskom prijevodu glase:

»Ovo je mjesto tu što ga ponizni siromah Franjo
Ovoj u zemlji sebi osvoji onda,
Turske iz zemlje kad ga Ilirij dočeka spremno.
Takav redovnik još ne viđen nigdje ne bi.
Ovdje ga udova ugosti smjerna ne mogav odbit
Poniznu prošnju za to, što od nje zamoli on.
Poslije ga udova uresi druga. Zato im, dakle,
Svevišnji objema Bog mir neka udijeli svoj!«

Kada je taj elogij iz kapele nestao i da li je do danas još negdje sačuvan, ne znam.

Koliko mi je poznato, ova kapela do sada nije bila svestrano obrađivana, pa je zato, uza svu svoju ljepotu i vrijednost, vrlo slabo poznata. Za nju uglavnom znadu samo najspecijaliziraniji stručnjaci. Da bi je i drugi mogli svestrano upoznati, sastavio sam ovu knjižicu.

3 »Illyrium«, zemljopisni naziv kojim su pisci u ono doba, kad je »Dulcis memoria« spjevana, nazivali današnju Južnu Hrvatsku i druge sjevernije krajeve. — Izraz »Turcis ab oris« ne označuje današnju Tursku, nego mediteranske zemlje koje su onda pretežnim dijelom bile u rukama muslimana.

POVIJESNE ČINJENICE I PREDAJA

Povijest Franjevačkog samostana na Kaptolu je ujedno i povijest ove kapele koja je, evo, poseban predmet našeg zanimanja. U stvari je njezina povijest jedno od poglavlja za sada još neobjavljene povijesti toga starodrevnog samostana.

Zajedničku povijest samostana i kapele treba razdijeliti u dva velika razdoblja, od kojih prvo obuhvaća prve početke samostana kao moralne osobe, tj. od drugoga ili trećeg decenija 13. st. pa do sredine 17. st. ili, još preciznije, do godine 1656, kad je stara, dotrajala samostanska zgrada porušena, a započeta gradnja novog samostana, koji stoji i danas.[4]

Drugo razdoblje počinje s godinom 1656. te traje do danas. Za ovo razdoblje posjedujemo daleko više povijesnoga gradiva nego za ono prvo, a to je i razumljivo.

Što se o ovoj kapeli može napisati s obzirom na prvo razdoblje njezina opstojanja, to ima manje-više karakter doumljivanja i kombiniranja, jer nemamo autentičnih isprava na temelju kojih bi se moglo kazati nešto pouzdano o pojedinostima njezine duge prošlosti. Tako to prvo razdoblje možemo shvatiti i obilježiti ga kao njezinu pretpovijest koja je tijesno povezana s pobožnom predajom o boravku sv. Franje u Zagrebu.

4 Usp. Šematizam Hrvatske franjevačke provincije, Zagreb, 1969, str. 36.

1. Autentične činjenice

Neizreciva i upravo neshvatljiva ljubav prema Isusu Kristu propetome razbudila je u duši sv. Franje neodoljivu želju za mučeništvom. To je bio najdublji razlog njegovih apostolskih putovanja na Istok; želio je Saracenima propovijedati[5] evanđelje, te životom i mučeničkom smrću svjedočiti za Isusa Krista.

On je taj svoj naum pokušao izvesti, kako piše Toma Čelanski, »u šestoj godini svog obraćenja«, a to bi prema Waddingovu računanju bilo godine 1212. Taj mu pothvat nije uspio zbog nepovoljnih vjetrova. I tako se tom zgodom silom prilika jedrenjak kojim je Franjo putovao morao zaustaviti negdje na našoj hrvatskoj jadranskoj obali i tu je proboravio neko neodređeno kraće vrijeme. Toma samo kaže da je to bio kratak vremenski razmak.[6] Istu povijesnu činjenicu spominje i sv. Bonaventura, ali drugim riječima.[7] Nakon toga boravka u Hrvatskoj, kako piše Toma Čelanski, Franjo je teškom mukom uspio da se sa svojim pratiocem, bratom Iluminatom, po veoma nepovoljnu vremenu preko Ankone povrati u svoju domovinu i zavičaj. To je prva činjenica s kojom moramo računati. A moramo je dobro razlikovati od one druge, koja se zbila »u trinaestoj godini (Franjina) obraćenja«, tj. g. 1219. Tada je Franjo konačno uspio s teškom mukom ostvariti svoj naum. Pošlo mu je za rukom svladati sve teškoće i zapreke koje su mu stajale

5 »Saraceni« (arapska riječ, a znači: istočnjaci) naziv kojim su u Španjolskoj nazivali Arape, a u vrijeme križarskih ratova su tako općenito nazivani muslimani, napose oni u Sredozemlju.

6 »(...) facto modico temporis intervallo (...)« — Th. a Celano, Vita Prima, XX, n. 55 — Ad Claras Aquas, 1926.

7 »(...) cum igitur moram aliquamdiu contraxisset ibidem (...)« — S. Bonaventura, Legenda Maior, c. IX, n. 5 — Opera omnia, Tom. VIII, pg. 531.

na putu te je dospio čak i do samoga sultana. Bio je to egipatski sultan Melek-el-Kemel (1218—1238).[8]

Među ove dvije posve različite povijesne činjenice umiješala se predaja o boravku sv. Franje u Zagrebu. Štoviše, ona je te dvije činjenice upravo povezala i spojila. Tako tri najveće slike u Svečevoj kapeli u stvari prikazuju dva povijesna događaja, između kojih postoji vremenski razmak od sedam godina. — Prva slika na lijevom, istočnom zidu prikazuje povijesnu činjenicu: Franjino iskrcavanje negdje na Jadranu; druga prikazuje prizor iz predaje: Franju kao gosta prima udovica Katarina Galović. Naprotiv, slike na desnom, zapadnom zidu prikazuju povijesne scene s Franjina drugog putovanja, a to su: Franjo doveden pred sultana i Franjo stavljen na kušnju.

Kad imamo u vidu ovu likovnu dokumentaciju dvaju Franjinih putovanja na Istok, u koju je isto tako slikarski uključena i predaja o njegovu dolasku i boravku u Zagrebu, moramo postupati veoma pažljivo i moramo dobro razlikovati i lučiti vremenski odvojene događaje. A kad se radi o predaji koja kaže da je Franjo prigodom jednoga od tih dvaju putovanja dospio u Zagreb, nju bi nekako trebalo spojiti s jednim od tih dvaju putovanja i u nj je uklopiti.

Veliku teškoću predstavlja likovno povezivanje tih dviju povijesnih činjenica koje su se zbile, kako je rečeno, u vremenskoj udaljenosti od nekih sedam godina, a anonimni slikar ih je, po sugestiji svoga inspiratora i naručitelja, prikazao tako da stječemo dojam kao da one predstavljaju nešto jedinstveno što se susljedno dogodilo jedno iza drugoga.

8 Th. a Celano, nav. dj. XX, n. 57, bilj. 2.

Spomenutu predaju možemo nekako povezati samo s jednim od tih dvaju putovanja, a nikako s obadva. S kojim je, dakle, treba povezati?

2. Sadržaj predaje

Predaja o boravku sv. Franje u Zagrebu registrirana je najprije pismeno, a zatim slikarski u našoj kapeli. Prvi ju je djelomično zapisao poznati povjesničar Franjevačkog reda Fr. Gonzaga, bivši generalni ministar istoga Reda. Njegova je bilješka veoma kratka, a u prijevodu glasi: »Govori se da je zagrebački samostan osnovan u vrijeme bl. Oca Franje; isti ga je Otac — kao što neki hoće — pohodio osobno; a poslije su oci Grgur i Ortols pomoću različitih milodara obnovili ruševine koje su stršile (...).«[9] Gonzaga postupa kao savjestan povjesničar pa svoj izvještaj donosi kao predaju, a ne kao povijesno utvrđenu činjenicu. Ta je predaja ovako registrirana 1587, dakle potkraj 16. st., otprilike 350 godina nakon Franjina putovanja i boravka u Siriji.

Od naših domaćih povijesnih isprava koje donose ovu predaju spominjem samo dvije koje, na žalost, potječu iz 17. st. Prvi je izvještaj napisao o. Franjo Drašković, isluženi provincijal Ugarske franjevačke provincije sv. Marije, godine 1633,[10] a druga potječe od osnivača, organizatora i prvog provincijala onda novoosnovane Provincije Slavonije sv. Ladislava, a to je glasoviti i veoma zaslužni

9 Franciscus Gonzaga, De origine Seraphicae Religionis et progressu, Romae 1587, pg. 592; izvorni tekst doslovno glasi: »Zagrebiensis Conventus a tempore B. P. Franciscj fundatus dicitur; quem et idem Pater (ut aliqui volunt) in propria persona visitavit; et postea undique ruinam minitantem restaurarunt ex diversis eleemosynis patres Gregorius, atque Ortolsus.«

10 Franciscus Drašković, De statu Conventus Zagrabiensis informatio. Ta službena isprava potječe iz g. 1633.

o. Timotej Međurečki.[11] Značajno je to da ni jedan od ove dvojice ne spominje imena prve dvojice članova prve bratske franjevačke zajednice na Kaptolu, a jednako tako ne spominju ni ime bogoljubne udovice Katarine Galović, Franjine gostoprimke.

Kad je riječ o udovici Katarini Galović, značajno je to da je ona najprije registrirana likovno u našoj kapeli (1683), a istom nakon toga, koliko nam je poznato, dolazi njezino ime u ispravi koja potječe iz godine 1732,[12] dakle, četrdeset i devet godina kasnije. Time nipošto ne želim ustvrditi da nisu postojale i da ne postoje i starije isprave koje i nju spominju. Možda će se s vremenom ipak nešto takvo pronaći.

Osim toga ovaj spis u cijelosti donosi već spomenuti elogij »Dulcis memoria«, koji inače u vezi s našom predajom nema nikakve važnosti, nego samo na pjesnički način izražava misao da se sv. Franjo našao u Hrvatskoj, upravo u Zagrebu, na povratku s Istoka.

Ovom našom predajom, koliko mi je poznato, bavila su se samo trojica, a to su: dr o. Dominik Mandić, o. Apolinar Braničković i dr Iso Kršnjavi.[13] Ostali koji su pisali o boravku sv. Franje u Hrvatskoj prvenstvenu su pažnju posvećivali ispitivanju predaje kojoj je predmet boravak sv. Franje u našim drugim mjestima, a to su sve odreda mjesta na obali Jadranskoga mora. Takva je predaja sačuvana u Dubrovniku, Splitu, Zadru, Rijeci (Trsatu) i Nerezinama. Sva ta mjesta povezuju ovu predaju s prvim Franjinim neuspjelim putovanjem na Istok. Izuzetak je Dubrovnik čija predaja s ponosom ističe da se Franjo svratio u taj grad prigodom obaju putovanja.[14]

Ne bi li to isto htjele ustvrditi već spomenute slike naše kapele, na kojima su registrirana oba ta putovanja?

Kad ovome dodamo još i ono treće što navodi u svom izvještaju o. Franjo Drašković, da je naime sv. Franjo pohodio Zagreb »četiri godine prije svoje smrti«, onda naš zadatak postaje još zamršeniji, jer tako dobivamo tešku trilemu te postajemo veoma neodlučni, ne znajući za koju od te tri mogućnosti da se opredijelimo.

Tako problem o boravku sv. Franje u Zagrebu i dalje ostaje otvoren. Zato ovoj knjižici nije svrha da u tom pogledu nešto dokažemo ili otkrijemo do sada nepoznato, nego nam je prvenstveno stalo najviše do toga da ovu predaju što potpunije prikažemo i da njezin divni spomenik — kapelu sv. Franje — predstavimo i što više približimo kako pobožnim vjernicima tako i onima koji to nisu, ali se zanimaju za kulturne vrednote i za Franju koji i danas uživa simpatije ne samo vjernika nego i nevjernika, jer njegova evanđeoska pojava neodoljivom snagom osvaja svakoga tko ga u pravome svjetlu upozna.

11 Timotheus Međurečki, Litterae comendatitiae (preporučno pismo) — isprava potječe iz g. 1658.

12 Taj spis ima noslav »Imago Provinciam S. Ladislai Regis in Sclavonia (...) repraesentans«, a napisan je 1732; ima službeni karakter, a izrađen je za analistu Franjevačkog reda, nastavljača epohalnoga djela što ga je zamislio i započeo Luka Wadding. — Čuva se u arhivu Franjevačkog samostana u Virovitici pod oznakom Miscellanea Nr. I.

13 Dr Dominik Mandić, Boravak sv. Franje Asiskoga u hrvatskim krajevima, Nova revija, 1926 (V), str. 229; dr Isidor Kršnjavi, Boravak sv. Franje u Zagrebu, Nova revija, 1927 (VI), str. 74; o. Apolinar Braničković, Sv. Franjo u Zagrebu — Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje, Zagreb 1927.

14 O. Frano Jurić, Je li sv. Frano bio u Dubrovniku? — Dubrovnik 1914.

U SVJETLU POVIJESTI I PREDAJE

Ni Zagrebačka biskupija nema svoga »rodnog lista«, jer je nestalo papine isprave kojom je ona osnovana i podignuta,[15] pa zato nije nikakvo čudo da nemamo povijesnih podataka o godini osnutka Franjevačkog samostana na Kaptolu. A da li se u ono vrijeme, kad je ta bratska redovnička zajednica utemeljena, i moglo govoriti o nekoj ispravi, koju je izdala nadležna vlast i koja je izrađena na temelju nekih kanonskih norma?

Franjevački red je počeo stvarno postojati onda kad je papa Inocent III sv. Franji odobrio Pravilo života, ali samo usmeno. Međutim, bulu pape Honorija III, kojom on odobrava Pravilo Franjevačkog reda, možemo smatrati njegovim, izrazit ćemo se metaforički, »krsnim listom«. Prema tome, taj je Red počeo u Crkvi postojati 29. studenoga 1223, jer je toga dana papina bula potpisana i opečaćena.

Budući da Pravilo Franjevačkog reda ne sadrži nikakvih propisa s obzirom na osnivanje i otvaranje novih kuća i zajednica, one su nastajale i počinjale djelovati »via facti«. Zato neka nikoga ne začuđuje i ne iznenađuje što je početak ove starodrevne redovničke zajednice vezan uz pobožnu predaju i legendu o dolasku i boravku sv. Franje u Zagrebu. — Kad sedam grčkih gradova svojata Homera i svaki od njih tvrdi da se u njemu rodio taj veliki pjesnik staroga svijeta, kako bi nama Hrvatima netko mogao zamjeriti što stoljećima ljubomorno čuvamo i podržavamo pobožnu predaju da je sv. Franjo onom zgodom kad je putovao na Istok ili se odande vraćao i u našoj domovini, koju su onda zvali »Sclavonia«, proboravio neko kraće, neodređeno vrijeme? Zašto on ne bi mogao dospjeti i u Zagreb, napose onda kad se vraćao s Istoka?[16]

15 J. Buturac — A. Ivandija, Povijest Katoličke Crkve među Hrvatima, Zagreb 1973, str. 67.

To razdoblje od dolaska prvih franjevaca u stari Zagreb, koje je ovijeno koprenom pobožne predaje, pa do vremena kad nam stoje na raspolaganju sigurni i pouzdani povijesni dokazi da su franjevci u Zagrebu nazočni, veoma je kratko.

Ivan Krst. Tkalčić, povjesničar grada Zagreba, kad piše o osnutku Franjevačkog samostana na Kaptolu, postupa s jednakom znanstvenom ozbiljnošću kao i Fr. Gonzaga, ali nam i on uz mjere opreza predaju o boravku sv. Franje u Zagrebu donosi u cijelosti, ne navodeći izvor iz kojega ju je preuzeo. Budući da je njegova varijanta najpotpunija, donosimo je u cijelosti. Tkalčić ju je ispripovijedao ovim riječima:

»Red franjevacah utemeljio je sv. Franjo Asiski (+1226). U zagrebačkom samostanu stara je tradicija da je sv. Franjo vraćajući se iz Sirije sa fratrom Iluminatom neko vrijeme proboravio u Zagrebu, gdje se nastanio u bogate udove Kate Galovićke, a taj njezin stan da bijaše ondje gdje je danas u franjevačkom samostanu kapela posvećena sv. Franji. Ista tradicija veli i to da je Franjo blagoslovio

16 Dr o. Atanazije Matanić, koji se kao franciskanolog na poseban način bavi ovim problemom, u pismu od 5. svibnja o. g. piše mi: »Ovako ja tumačim zašto toliki naši primorski gradići imaju predaju o dolasku sv. Franje k njima. U ono se, naime, vrijeme putovalo od luke do luke, kraćom plovidbom. Slično je putovanje učinio tristo godina kasnije, iz Mletaka put Svete Zemlje, sv. Ignacije Loyolski, a u prošlom stoljeću donekle i Chateaubriand.«

i Galovićkin zdenac, koji da je i danas jošte u tom samostanu; pripovijeda također, da su, vraćajućega se u Italiju, u selu Vrabčih napali seljaci i oteli mu kabanicu, a on im samo na tu plienidbu doviknuo: 'Oj, vi vrabci, vrabci!' pa odatle da posta i ime selu Vrabče; napokon se priča da je na molbu Galovićkinu odaslao četiri godine prije smrti Grgu kustosa i fratra Ortolsa u Zagreb, kojim je Galovićka poklonila pomenuti svoj posjed, na kojem si kasnije sagradiše samostan i crkvu. (. . .)

Ovu tradiciju, koju su bez dvojbe izmislili sami zagrebački franjevci, da osnutak svoga samostana spoje sa osobom utemeljitelja svoga Reda, premda su ju neki domaći historici usvojili kao istinu, mi ju, jer joj manjka historijska podloga, smatramo samo kao pobožnu priču.«[17]

Šteta što ovaj ozbiljni povjesničar tu predaju prikazuje kao najobičniju izmišljotinu. Moglo je biti i bez te primjedbe.

Poradi zanimljivosti i veće potpunosti navodim i mišljenje, štoviše, uvjerenje dra Izidora Kršnjavoga, velikoga ljubitelja i svestranog poznavaoca sv. Franje. On u cijelosti usvaja predaju o Katarini Galović, kako ju je ispripovijedao Tkalčić, i dodaje još neke elemente čije nam podrijetlo nije poznato. Kršnjavi, profesor povijesti umjetnosti, slikar i pravnik, na zanimljiv i dosta uvjerljiv način proširio je ovu predaju te ju je nadovezao na povijesnu činjenicu Franjina kratkotrajna boravka u našim krajevima, kad se zbog nevremena morao iskrcati na našem Jadranu.[18]

17 Ivan Krst. Tkalčić, Slobodni kraljevski grad Zagreb do svršetka XIV st., Zagreb 1889, str. 155.

18 Kršnjavi je svoju legendu o dolasku sv. Franje u Zagreb veoma opširno i zanimljivo razvio u svom romanu »Božji Sirotan« koji je tiskan u Zagrebu 1926; poradi zanimljivosti cijelu epizodu donosimo u Dodatku.

Neka ovo o predaji, s kojom je povezana naša kapela sv. Franje, bude dosta. Sva dosadašnja istraživanja nisu uspjela ovu predaju ni sigurnim povijesnim dokazima oboriti, ali je nisu uspjela ni jače osvijetliti.

OTKADA SU FRANJEVCI NA KAPTOLU

Ivan Krst. Tkalčić tvrdi da su franjevci došli u Zagreb već za života sv. Franje, a u svakom slučaju prije provale Tatara (1242).[19] Uzmemo li u obzir da je osnivač Franjevačkog reda sv. Franjo Asiški umro 1226. i već nakon dvije godine, tj. 1228, bio svečano kanoniziran, smijemo, bez straha da ćemo pogriješiti, postaviti kao sigurnu tvrdnju da je prvu franjevačku zajednicu u Zagrebu u najmanju ruku osnovao jedan od Franjinih suvremenika ili možda čak koji od njegovih prvih učenika. Sa sigurnošću možemo ustvrditi i to da su ovamo dospjela najmanje dvojica zajedno, jer je Franjo u tom pogledu postupao prema Evanđelju.[20] To potvrđuje i Toma Čelanski, kad pripovijeda kako je Franjo, pošto se oko njega okupio priličan broj braće, na svečan način po dvojicu poslao na sve četiri strane svijeta rekavši: »Idite, predragi, dvojica po dvojica na sve strane svijeta, naviještajte ljudima mir i 'obraćenje za oproštenje grijeha'«.[21]

1. »Zagrebačka kustodija«

Generalni kapitul Franjevačkog reda u Narboni (Narbonne) u južnoj Francuskoj, kojem je kao vrhovni poglavar predsjedao i duhovno ga vodio

19 Ivan Krst. Tkalčić, Poviest Hrvatah, Zagreb, 1870, str. 219.

20 Usp. Lk 10, 1.

21 Thomas a Celano, Vita Prima, XII, n. 29.

sv. Bonaventura, pruža nam povijesni dokaz prvoga reda da je tada, tj. godine 1260, u Zagrebu postojala već ugledna i važna redovnička zajednica, jer je po toj zajednici, tj. po redovničkoj kući u Zagrebu na Kaptolu, jedna od osam tzv. kustodija koje su sačinjavale Ugarsku provinciju (Provincia Ungariae), druga po redu, nazvana »Zagrebačkom kustodijom« (Custodia Zagrabiensis).[22] Kako su tada od Franjine smrti prošle tek trideset i četiri godine, po sebi je jasno da je ta zajednica već tada uživala ugled i imala određeno značenje u životu i djelovanju onda još posve mlada Franjevačkog reda.

2. »Na području časnoga Kaptola«

Na današnjem zagrebačkom trgu koji nosi naziv »Kaptol«, a proteže se od stolne crkve do početka ulice »Nova Ves«, donedavna nije bilo nijedne građanske kuće, nego su se tu nalazile samo tzv. »kurije«, stambene kuće pojedinih članova prvostolnoga Kaptola. Zato se svakom to čini neobičnim što se među kanoničkim kurijama kao na nekom otočiću već preko 700 godina nalazi franjevački samostan s crkvom sv. Franje.

Nekoć, u 13. st., stari Zagreb-Kaptol, kad su se tu nastanili prvi franjevci, nije imao onaj izgled što ga je postepeno dobio tijekom stoljeća, a napose onda kad je biskup bl. Augustin Kažotić odredio da se za stanovanje kanonika imadu izgraditi posebne kuće — kurije. Do onog vremena su kanonici provodili zajednički život te su imali i zajedničko stanovanje.

Kad su franjevci došli u Zagreb i nastanili se ondje gdje se i danas nalaze, današnji trg Kaptol nije bio isključiv teritorij zagrebačkog biskupa i ka-

22 L. Wadding, Annales Minorum, Tom. IV, pg. 554.

noničkoga zbora. To se područje u povijesnim ispravama kasnijih stoljeća nazivalo »area vel territorium Venerabilis Capituli«. Zato nema sumnje da su se franjevci na mjestu gdje se i danas nalaze — među kanoničkim kurijama — ugnijezdili davno prije nego što je Zagreb-Kaptol izgradnjom spomenutih kanoničkih kurija, obrambenih kula i zidina dobio karakter biskupsko-kaptolskog utvrđenoga grada. — Kao zanimljivost spomenimo i to da je još i u 18. st. na današnjem Kaptolu, nedaleko od katedrale, naša hrvatska velikaška obitelj Patačića od Zajezde imala svoju palaču. Bila je to kuća zidanica (»domus murata«) kako to prikazuje i akvarelna ilustracija u rukopisu što nosi naslov »Status familiae Patachich«, a čuva se u trezoru Sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

KULT SV. FRANJE U ZAGREBU

Poznato nam je, dakle, što o dolasku franjevaca i o utemeljenju njihova samostana kaže predaja, a što objektivna povijest. A sada ćemo posvetiti nužnu pažnju jednoj zanimljivoj pojavi koja je tijesno povezana s kultom sv. Franje u Zagrebu koji se simultano kroz stoljeća odvija u kapeli, koja je predmet našeg zanimanja, i u samostanskoj crkvi, koja je također posvećena sv. Franji. Kad tu činjenicu uočimo, nužno nam se samo po sebi nameće pitanje: Čemu ta dva sakralna objekta pod jednim te istim krovom i obadva posvećena istom svecu, sv. Franji? U vezi s tim odmah se postavlja i drugo pitanje: Koji je od tih dvaju objekata po svom postanku stariji pa ima neku prednost pred drugim?

Odgovorit ćemo najprije na prvo pitanje, a zatim na drugo.

Pretpostavljamo, neovisno o opširno prikazanoj pobožnoj predaji, da su prva braća franjevci najprije izgradili neku manju kapelu da im posluži za zajedničku molitvu i prikazivanje euharistijske žrtve. To su, dakle, diktirale praktične najživotnije potrebe njihova duhovnog života.

Tko nije voljan prihvatiti legendarni izvještaj o boravku sv. Franje u Zagrebu pa, dosljedno tome, ne prihvaća te odbacuje i to da je ova kapela pobožan spomenik na taj događaj, taj će biti primoran priznati da je za prvi čas jednu ovakvu kapelu neodoljivo zahtijevao snažni kult sv. Franje koji se

nakon njegove brze kanonizacije, možemo reći, upravo munjevito širio po cijeloj Evropi, kamo god su dospjeli prvi franjevci. Izvanrednom svetošću svoga života, svojom jednostavnom evanđeoskom pojavom, evanđeoskim zanosom i mnogobrojnim čudesima, što ih je Bog po njemu učinio, taj je svetac i za svoga života i nakon svoje smrti upravo elektrizirao ne samo svoj zavičaj, Umbriju, nego i cijelu Italiju, a njegovi su duhovni sinovi i učenici to štovanje brzo raznijeli i popularizirali ga diljem cijele Evrope. A nisu li u starom Zagrebu tom štovanju nešto pridonijeli i nisu li se oko prvih franjevaca okupili i s njima duhovno povezali oni brojni »Vlasi« ili »Lasi« — Talijani koji su nastavali negdašnje predgrađe staroga Zagreba zvano u starim spomenicima »Vicus Latinorum«, a to je danas Vlaška ulica? Nije li kult sv. Franje već odmah u prvom deceniju nakon njegove kanonizacije, koju je papa Grgur IX u Franjinu gradu Asizu obavio 16. srpnja 1228, neodgodivo zahtijevao da se na čast tom divnom svecu podigne skromna kapela, ili da se u tu svrhu adaptira koja od siromašnih prostorija njihove prve nastambe? Ovu će pretpostavku potvrditi i slučaj uvođenja kulta sv. Antuna Padovanskoga u stari Zagreb.

Spomenuta talijanska trgovačko-obrtnička kolonija imala je u svom naselju, današnjoj Vlaškoj ulici, i svoju župnu crkvu, koja je tamo u 13. st. bila posvećena Majci Božjoj i zvala se crkva sv. Marije. U vrijeme tatarske provale stradala je i ta crkva. Nakon odlaska Tatara sagrađena je nova župna crkva, ali je ona bila posvećena sv. Antunu Padovanskom. A napokon, u 18. st. (1770), sagrađena je i treća te stavljena pod zaštitu sv. Petra apostola. I tako je ostalo sve do danas. — Zanimljivo je, ali i veoma uvjerljivo, kako Tkalčić objašnjava te neobične promjene. On pripisuje snažnom

utjecaju talijanske kolonije da je novosagrađena ili temeljito obnovljena crkva u ondašnjem zagrebačkom predgrađu, što ga je nastavala spomenuta talijanska kolonija, bila posvećena sv. Antunu. O tome on kaže: »U Laškoj općini bijaše, kako jur spomenuh, župna crkva bez dvojbe posvećena sv. Mariji, u kojoj su također, dok se nije sagradila stolna crkva, služili prvi zagrebački biskupi. U tatarskoj provali (1242) nestalo je te crkve, pa ju je zamijenila nova, posvećena velikom talijanskom svecu sv. Antunu, što nam je opet dokazom, da je u laškoj ulici druge polovine XIII st. talijanski živalj imao znatan upliv.«[23]

Sada treba još odgovoriti na drugo pitanje: Da li je starija kapela ili crkva?

Mislim da je svakako prije uređena kapela, a istom onda crkva, koja je, kako se po svemu čini, postojala već prije dolaska franjevaca te su je franjevci preuzeli i popravili. Zbog velikog zanosa i ljubavi prema svom duhovnom ocu franjevci su i crkvu njemu posvetili. Međutim, kapela je i nakon toga ostala svetinja i trajan spomenik tako lijepe predaje o boravku sv. Franje u Zagrebu.

Posve je sigurno da današnja naša kapela, koja je važna za povijesno prenošenje i nastavljanje kulta sv. Franje, u arhitektonskom pogledu nema ništa zajedničko s onom iskonskom, osim što je sagrađena na istome mjestu.

23 I. K. Tkalčić, Slobodni kraljevski grad Zagreb do svršetka XIV vijeka, Zagreb, 1889, str. 145; Đuro Szabo, Stari Zagreb, Zagreb, 1941, str. 71.

GRAĐEVINSKI I UMJETNIČKI IZGLED

U građevinskom pogledu kapela je sastavni dio velike dvokatne samostanske građevine koja sa starom crkvom sv. Franje ima oblik pravokutnika. Zidovi su joj kao i u ostalim dijelovima samostana debeli oko 120 cm. Dimenzije vrata su jednake dimenzijama vrata pojedinih samostanskih soba, kako u prizemlju tako i na katovima. Dovratnik im je od nekoga našeg domaćega kamena pješčanoga karaktera, ali je, kao i svi ostali u samostanu, preličen uljenom bojom. Taj maleni sakralni prostar ima ove dimenzije: dužina 6 m, širina 4 m, visina 7,60 m. Uzmemo li u obzir kubaturu, dolazimo do rezultata da taj prostor točno odgovara zbroju kubičnih metara jedne prizemne sobe i jedne sobe prvoga kata.

Kad imamo u vidu navedene elemente ovoga prostora, bez ikakva dvoumljenja dolazimo do zaključka da je kapela, kako sada izgleda, u arhitektonskom pogledu sastavni dio samostanske zgrade. Time želimo napose naglasiti da kapela nije neki građevinski objekt koji je već prije postojao pa da je samo uklopljen i ugrađen u sadašnji samostan. Ne može se tvrditi ni to da je prijašnja kapela imala sasvim jednake dimenzije i da je stajala upravo na istom mjestu gdje se nalazi sadašnja. O tome nam, na žalost, nije sačuvan nikakav pismeni podatak, koji bi nam dočarao kako je prvotna kapela izgledala. Kad su naši stari prije tri stotine godina gradili sadašnju kapelu i zajedno s njom samostan, nije im

bilo stalo do toga da sačuvaju ono isto tvorivo iz kojega je kapela bila izgrađena, nego im je prvenstveno bilo na srcu da sačuvaju dragu i svetu uspomenu na legendarni boravak sv. Franje u Zagrebu, a napose na štovanje koje mu se na ovom mjestu već u 13. st. i tijekom slijedećih stoljeća iskazivalo.

Kapela ima dva oveća prozora na istočnom zidu u visini prvoga kata, a na južnom zidu povrh oltara nalazi se tzv. stakleni »oculus« koji na svoj osebujan način osvjetljuje oltar i cijeli sakralni prostor.

Povrh vrata se nalazi mali drveni oratorij u koji mogu stati najviše tri osobe. On se prema potrebi može rešetkastim dvokrilnim vratima »na pomik« zatvoriti i otvoriti. U nj se ulazi iz samostanskog hodnika prvoga kata.

Kao što su i ostale sobe u prizemlju i na katovima presvođene križnim svodovima (boltama), tako je presvođen i ovaj prostor.

1. Štuko-dekoracije

Promatramo li ovu kapelu s estetskog gledišta, dolazimo do spontana suda da su tzv. štuko-dekoracije u njoj ono najvrednije i čemu valja posvetiti posebnu pažnju. Strop je upravo krcat takvim dekoracijama. Na zidovima ih je manje, a prvenstveno služe kao bogati okviri ovećim slikama, kojih je šest. U umjetničkoga gledišta te slike nemaju naročite vrijednosti, nego imaju više povijesno i hagiografsko značenje.

Štuko-dekoracije odlikuju se bogatstvom finih plastičnih oblika i elemenata. Njihovu ljepotu, zanimljivost i bogatu stvaralačku maštu njihova stvaraoca može otkriti i doživjeti samo pomnjiv promatrač. S obzirom na sadržaj ta je ornamentika

obilno iskoristila ova područja: botaniku, zoologiju, apokaliptiku. U vjenčanim ornamentima dominira stilizirano lišće akanta; okviri u kojima se nalaze tri središnje stropne slike prvenstveno su sastavljeni iz različita voća i povrća, a u privjescima, koji su smješteni na donjem dijelu križnoga svoda, dolazi klasje pšenice, koštunjavi plodovi i plodovi s ljuskom. U dekoracijama koje uokviruju četiri velike zidne slike dolazi u kombinaciji naglašeno plastično lišće koje u spiralnim završecima svoje loze u središnjim pozicijama završavaju različitim glavama te prepoznajemo glavu pijetla, pauna i drugih ptica; osim toga tu pronalazimo i glavu ovce, ali i glavu jarca; na par mjesta se uvukla i zmija. Za neke od tih glava nije lako odgonetnuti što predstavljaju, ali je najvjerojatnije da predstavljaju glave apokaliptičkih životinja i grdosija.

Kad je riječ o tim dekorativnim glavama, posebnu pažnju treba posvetiti ornamentalnom okviru prve slike s lijeve strane koja prikazuje iskrcavanje sv. Franje i njegova pratioca na Jadranu. U takvom ornamentalnom zavoju štuko-okvira spomenute slike nalazimo i otkrivamo glavu žene pokrivenu posve jednako kao što je na susjednoj slici pokrivena glava Katarine Galovićke, a glava na desnoj strani, unutar ornamentalnog zavoja, predstavlja glavu muškarca u naponu snage koji ima već prorijeđenu kosu, jake brkove i bradu. Mislim da te dvije glave predstavljaju dvije važne osobe koje su imale velik udio u umjetničkom uređenju kapele, a to su: Helena Ručić rođ. Patačić, s lijeve strane, i za sada još anonimni umjetnik koji je zamislio i izveo ove divne štuko-dekoracije, s desne strane.

Poseban čar i sakralni ugođaj ovom prostoru daju trideset i četiri anđeoska lika različitih veličina. Sve ih karakterizira barokna oblina i svi su manje-više bucmasti. Osim toga je za anđeoske figure

značajno i to da su sve »aktivno angažirane«. Većina su nosači ornamentalnih vijenaca ili pridržavaju različite predmete. Osim toga, tu se nalazi i šest anđeoskih glava.

Ta štukaturna ornamentika nije posebno obojena, osim nekih rubova koji su pozlaćeni, jer zbog naglašene plastičnosti bojenje nije bilo potrebno.

2. Ciklus slika iz života sv. Franje.

U novije vrijeme su se dva naša stručnjaka bavila umjetničkim sadržajem ove kapele: dr Artur Schneider, sveučilišni profesor, i Zvonimir Wyroubal, slikar i restaurator slika.

Dr Schneider je kao član JAZU godine 1937. vodio brigu i stručan nadzor nad fotografskim snimanjem umjetničkih spomenika grada Zagreba. Isključivo se radilo o sakralnim objektima i kipovima koji su smješteni u zagrebačkim muzejima. Snimanje je stručno izveo Ljudevit Griesbach.[24]

Među objektima koji su tom zgodom snimljeni nalazi se i naša kapela. Svrha ovoga pothvata nije bilo detaljno stručno proučavanje umjetničkog materijala, nego se prvenstveno išlo za tim da se registrira ono što je umjetnički vrijedno i što ima neko povijesno značenje.

Velika je tada pažnja posvećena stropnoj štuko-ornamentici, koja je bogata i lijepo izvedena. Zatim je posvećena pažnja slikama od kojih se većina nalazi na stropu kao medaljoni, a ostale se nalaze na zidovima i u prozorskim udubinama. Većina tih slika prikazuje najznačajnije zgode i scene iz života sv. Franje komu je kapela posvećena, a nositeljica

24 Dr Artur Schneider, Popisivanje i snimanje umjetničkih spomenika zagrebačkih 1937. — Ljetopis JAZU, sv. 50, str. 148—155.

je stoljetne predaje o Franjinu boravku u Zagrebu. U tu slikarsku antologiju strogo ne spadaju dvije slike što se nalaze na desnom zidu odmah ispod križnoga svoda; one u iluzionističkoj maniri prikazuju dva prozora — jedan zatvoren, a drugi pluotvoren — a to su u stvari okviri dvaju pejzaža neidentificirana sadržaja.

Sviju slika zajedno ima dvadeset i četiri, ali su prigodom spomenutoga snimanja uzete u obzir samo one najznačajnije, ukupno njih osamnaest.

Dr Schneider nije ulazio u estetsku analizu niti je donio stručnu ocjenu tih slika, a nije se bavio ni problemom autorstva. Na najznačajnijoj od njih, a to je slika »Katarina Galović prima sv. Franju«, otkrio je najviše zanimljivosti s obzirom na njezin sadržaj. Između ostaloga, na tornju stare zagrebačke katedrale, koja je prikazana na toj slici, povrh sata otkrio je brojku 1683 pa je zaključio da je to godina kad je kapela oslikana. On je svoj izvještaj zaključio slijedećom rečenicom: »Nije isključeno da je autor slike Bernardo Bobić.«[25] Ta je rečenica potakla Zvonimira Wyroubala[26] da se detaljnije stručno, kao slikar i restaurator slika, pozabavi problemom autorstva i da sve slike ocijeni.

Wyroubal je u svom pothvatu došao do slijedećih rezultata:

Bernardo Bobić nije i ne može biti autor slika u kapeli sv. Franje, nego je to neki anonimni zagrebački slikar, primitivni samouk, jer slike, podvrgnute stručnoj analizi, ne pokazuju ono najosnovnije što inače nužno upućuje na školovana slikara. Taj anonimni slikar bio je vjerojatno Zagrepčanin, Bobićev suvremenik. Nadalje, šest velikih slika koje se nalaze na zidovima — dvije na lijevom, dvije na desnom, a po jedna sa svake strane vrata na sjevernom zidu — naslikala je ista, dosta nevješta i primitivna ruka. Slike na stropu i one u prozorskim udubinama te u iluzionističkoj maniri naslikana dva prozora na desnom zidu vjerojatno je istovremeno izradio neki drugi anonimni slikar sličnih kvaliteta, jer u umjetničkom pogledu nisu mnogo vrednije od velikih slika na zidovima.

Što se tiče tehnike kojom su se poslužila ova dva anonimna slikara, Wyroubal je ustanovio: svih šest većih slika — od kojih dvije prikazuju legendarni dolazak sv. Franje u Zagreb, druge dvije prikazuju Franju pred sultanom, peta stigmatizaciju, a šesta Franju u ognjenim kolima — izrađeno je uljenom bojom na zidu, a ostale — u prozorskim udubinama i iluzionistički naslikani prozori s pejzažima — naslikane su vodenom bojom koja je pomiješana s ljepilom (njem. Leimfarbe). — Do slika na stropu Wyroubal nije mogao doći, jer je strop u sredini visok 7,60 m, pa analogno zaključuje da su i one rađene istom tehnikom.

U najnovije vrijeme dala je o tim slikama dr Anđela Horvat stručnu ocjenu i njihovu značajnost sažeto izrazila ovim riječima: »Vrednije su s kulturno-povijesnoga nego s umjetničkog stajališta. Na jednoj od tih scena prikazana je i prva suvremena veduta Zagreba s osobama u tadašnjim kostimima, od kojih je lik Katarine Galović, koja dočekuje sv. Franju u Zagrebu, u prvom planu . . .«[27]

25 Bernardo Bobić, zagrebački slikar, razvijao je slikarsku aktivnost od 1680. do 1692. Poznat je po svojim slikama koje se nalaze u Zagrebačkoj katedrali te u crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Uz njegovo ime u starim ispravama stoji slijedeća kajkavska apozicija: »malar na Kaptolomu stoječi«. Za nj bi se moglo kazati da je krajem 17. st. bio službeni slikar zagrebačkog Kaptola.

26 Zvonimir Wyroubal (rođen u Karlovcu 1900) slikar je i restaurator umjetničkih slika. Odlomak što slijedi sažetak je njegove stručne raspravice koja ima naslov »Problematično pripisivanje nekih slika zagrebačkom baroknom slikaru Bernardu Bobiću« — tiskano u zborniku »Iz starog i novog Zagreba« II, Zagreb 1960. str. 133.

27 Dr Anđela Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb, 1975, str. 314.

Inače, nakon svega što je o ovim slikama rečeno, treba naglasiti da je cijeli taj niz naslikan bogatom paletom zemljanih boja.

3. Ikonografski prikaz

Iako su slike, kojih ima dvadeset i četiri, s estetskoga gledišta neznatne vrijednosti, one uza sve to imaju s obzirom na svoj bogati sadržaj veliku vrijednost. To je prava antologija najznačajnijih zgoda iz bogata života sv. Franje. Na ovako malenu prostoru nije uopće bilo moguće u tom pogledu dati nešto više.

Da bi to bogatstvo sadržaja postalo posjetiocima kapele što pristupačnije i razumljivo, u drugom dijelu knjižice donosimo za njih opširno tumačenje — cijela poglavlja ili kraće odlomke iz najstarijih životopisa sv. Franje što su ih napisali Toma Čelanski i sv. Bonaventura. Parafraza tih izabranih dijelova ne bi nipošto tako snašno djelovala kao što djeluju cjeloviti prikazi doneseni u prijevodu.

Slike na stropu — gledajući od ulaza prema oltaru:

— u sredini:
Franjo moli pred križem
Franjo od Krista prima Evanđelje i Pravilo
Franjo u nebeskoj slavi

— desno:
Franjo i gubavac
Franjo pred asiškim biskupom gol

— lijevo:
Franjo u kućnom zatvoru
Franjino rođenje u štali

Slike na zidovima

— lijevo:
Iskrcavanje na Jadranu
Franjo i Katarina Galović

— desno:
Franjo odbacuje sultanove darove
Franjo doveden pred sultana

Slike u prozorskim udubinama

— prvi prozor:
Franjino sjajno prijestolje u nebu
Franjo s ovčicom prisustvuje misi
Na podnožju oltara Isus s Franjom i Klarom
Franjina proslava Božića u prirodi

— drugi prozor:
San pape Inocenta III
Franjo propovijeda pticama
(Treća slika se ne raspoznaje, jer je teško vidljiva.)

Na desnom zidu su naslikana dva prozora u ilucionističkoj maniri, a u svaki je uključen krajolik neidentificirana sadržaja.

Slike uz vrata

— s lijeve strane:
Franjo u vatrenim kolima

— s desne strane:
Franjina stigmatizacija

Oltar

Središnji dio zauzima uljena slika na platnu koja prikazuje Franju kao zakonodavca svoga Reda; desnicom drži propelo, a lijevom rukom drži Pravilo svoga Reda.

S lijeve strane je kip sv. Antuna Padovanskoga. Svetac lijevom rukom drži ljiljan, a desnom knjigu i dijete Isusa. — Sv. Antun je najveći čudotvorac, »svetac cijeloga svijeta« (Leon XIII), crkveni naučitelj — »doctor evangelicus«, prvi predavač bogoslovlja u Franjevačkom redu; Franjo ga je nazvao svojim »biskupom«.

S desne strane je kip sv. Bernardina Sijenskoga. Svetac u desnoj ruci drži monogram Imena Isusova — IHS, jer je bio širitelj kulta Imena Isusova napose po kršćanskom pozdravu »Hvaljen Isus!«. Bio je duhovni učitelj dvojice velikih franjevaca koji su apostolski djelovali u našim krajevima, a to su: sv. Ivan Kapistranski i sv. Jakob Markijski. Odlikovao se velikom učenošću, napose kao vrstan bogoslovac; kandidat je za naslov »crkveni naučitelj«.

Iznad oltara, a ispred tzv. »oculusa«, nalazi se grb Franjevačkog reda, a drže ga dva anđeoska lika.

Povrh oltarne slike (a isto tako između ulaznih vrata i male lože) nalazi se velikaški grb obitelji Patačić od Zajezde. Grbni štit je podijeljen vertikalno u dva jednaka polja. Lijevo polje je obojeno zlatnom bojom, a preko njega je rastegnuto ptičje krilo. Desno polje je obojeno azurnom bojom. Donji dio polja predstavlja morsku površinu, a povrh nje je nebeski svod. Na morskoj površini u lepezastoj školjci stoji nimfa, koja lijevom rukom iznad glave drži napeto platno, poput jedra. Ako ova nimfa i nije obična kopija poznate Botticellijeve slike »Rođenje Venere«, veoma joj je slična.

Zavjetna slika župnika Žalca

U inventar kapele spada i uljena slika na platnu, koja je nekoć visjela u kapeli na zidu kao zavjetni dar Marka Salecza (Žalca), župnika u Sv. Petru na Mrežnici. On je po zagovoru sv. Franje čudesno ozdravio od teške bolesti. Na donjem dijelu slike nalazi se natpis koji u hrvatskom prijevodu glasi: »Velečasni gospodin Marko Žalec, župnik u Mrežnici, bio je mučen proširenjem srca, ruke su mu bile ukočene, a trpio je i od mnogih drugih i to teških bolesti; pošto se u ovoj kapeli sv. Franje zavjetovao, usprkos svakoj ljudskoj nadi povraćeno mu je prijašnje zdravlje; ovom slikom svjedoči da je tu milost primio. Godine 1684. dana 4. listopada.«[28] Slika se sada nalazi na zidu u hodniku istočnoga krila samostana.

28 Prezime darovatelja zavjetne slike napisano je ondašnjim pravopisom ovako: »Salecz«. U popisu svećenika Zagrebačke biskupije iz 17. st. uz to prezime stoji i latinsko »Aculeus«. Prema tome ono odgovara današnjem prezimenu Žalac ili kajkavski Žalec.

GRADITELJI — INSPIRATORI

Današnji samostan, koji je izgrađen u drugoj polovini 17. st., iznikao je, tako reći, iz prastarih temelja građevina, koje su tijekom stoljeća građene i razgrađivane »in area venerabilis Capituli«, a služile su za stanovanje Manjoj braći. On danas na sebi nosi oznaku ulice i kućni broj: »Kaptol 9«, a zajedno s crkvom sv. Franje u sklopu modernoga Zagreba predstavlja jedan od najznačajnijih i najvrednijih kulturno-povijesnih spomenika. Kapela sv. Franje, koja je poseban predmet našeg zanimanja, arhitektonski je skladno ugrađena u to masivno samostansko zdanje i mogli bismo za nju reći da je slična dragom kamenu kojim je urešen zlatan prsten.

Nas danas mnogo toga zanima što je tako tijesno povezano s nastajanjem i mukotrpnim rađanjem ove velike i solidne građevine. Obični »meštri«, zidari, nisu bili sposobni takvu građevinu projektirati ni izvesti bez stručno obrazovanih i iskusnih graditelja za koje se nužno pretpostavlja velika stručna sprema. O tim ljudima, na žalost, za sada ne znamo upravo ništa. Ne znamo ni tko je bio glavni projektant, a ni tko je izgradnju stručno vodio i nadzirao.

Međutim, nešto više znamo o onima koji su bili pokretači, inicijatori i inspiratori toga zamršenog pothvata i koji su velike muke mučili pronalazeći i skupljajući potrebna novčana sredstva. Veoma

mnogo nam govori već sama činjenica što je taj veliki posao, gradnja i unutrašnje umjetničko uređenje, trajao dvadeset i sedam godina (1656—1683). Napomenemo li još i to da je u tom razdoblju i strahoviti požar, koji je zahvatio i samostan i crkvu, cijeli taj veliki posao ne samo zaustavio nego ga je podvostručio, bit će nam donekle jasno kako je velike teškoće trebalo svladavati. Ne znamo da li je kapela već prije spomenutog požara (1674) bila konačno uređena i umjetnički opremljena. Današnji je izgled primila kad je ovako postradala novogradnja obnovljena. Kad su svi poslovi privedeni kraju, i samostan i kapelu svečano je 1683. blagoslovio glasoviti zagrebački biskup Martin Borković.

1. Timotej Međurečki

Inicijator i glavni pokretač ovoga pothvata — izgradnje novog samostana i kapele — bio je o. Timotej Međurečki.

Ovaj veliki redovnik zaslužuje da se njegovo životno djelo, koje je višestruko, svestrano prouči i obradi u posebnoj studiji. Mi se ovdje moramo zadovoljiti samo fragmentarnim prikazom njegove osobnosti i njegovih najvažnijih životnih djela. Nema sumnje da mu je najveće i najznačajnije djelo osnivanje samostalne hrvatske franjevačke provincije koja je dobila naslov: Provincia Sclavoniae S. Ladislai Regis — Slavonska provincija sv. Ladislava kralja. U Ugarsku provinciju sv. Marije bili su uključeni ovi naši samostani: Zagreb, Varaždin, Kloštar Ivanić, Križevci, Remetinec (kod Varaždina), Krapina i Čakovec. Njegovim zalaganjem, žrtvama, borbenošću, obrazovanošću, pronicavošću i ugledom ovih je sedam samostana izdvojeno iz Ugarske provincije sv. Marije i 1655. najprije je osnovana samostalna hrvatska nacionalna franje-

vačka zajednica pod naslovom »Kustodija sv. Ladislava kralja u Slavoniji«. To je u ovom pravcu bila samo prva, prijelazna etapa žilavih nastojanja i borbe. Drugi, još veći uspjeh postigao je T. Međurečki nešto kasnije, tj. 1661, kad je bulom pape Aleksandra VII ta Kustodija promaknuta na stupanj Provincije.

Suvremeni kroničar nema dosta pohvala za sve ono što je taj čovjek učinio za svoj Red u Hrvatskoj.[29] On ga naziva »neumorni promicatelj oslobođenja od Marijanske provincije«;[30] naglašava kako je sve svoje velike pobjede izborio »znojem, naporima i putovanjima«.[31] Godine 1658. kao kustod putuje u Španjolsku te je u Toledu prisustvovao generalnom kapitulu Franjevačkog reda. Ondje je pred kapitularnim plenumom ametice porazio dvojicu najljućih neprijatelja svojih nastojanja, a to su bili o. Silvestar a Mory, provincijal Marijanske provincije, i o. Augustin Podgajčić, delegat iste Provincije. Kroničar sa zanosom ističe kako je »neslomljivi o. Timotej«[32] spomenutu dvojicu »dostojanstveno nadvladao i valjano ih ušutkao kao one koji nepravedno posižu za tuđim«.[33] Isti kroničar naglašava da je sve to izveo »prvenstveno Božjom pomoći, zbog pravedne stvari i pouzdavajući se u vlastitu okretnost«.

Osim služba što ih je povremeno izvršivao, uz njegovo se ime u različitim ispravama nalazi akademski naslov »lector et praedicator generalis«. Uz to ga isprave nazivlju i »teologom«. Ove apozicije, a napose mnoštvo knjiga po našim knjižnicama, prvenstveno u zagrebačkoj, na kojima se nalazi njegovo ime, a on ih je nabavio da ih čita i proučava, upućuju nas na to da je Međurečki bio veoma obrazovan redovnik, zatim, da je bio izvrstan govornik i dijalektičar. No, najviše mu služi na čast što je bio redovnik dobra duha i svim je silama nastojao oko toga da nova Provincija, kojoj je postao prvim provincijalom, bude prodahnuta istinskim duhom sv. Franje.

Kao kustod Kustodije sv. Ladislava kralja donio je odluku da se dotrajali zagrebački samostan poruši i da se na njegovim temeljima izgradi novi, koji i danas stoji. Dva puta je na tri godine bio biran za provincijala. Životni napori učiniše svoje: o. Timotej je bio primoran da se prije svršetka drugog trogodišta odrekne te službe. To je učinio 3. veljače 1678, ali zasluženi mir nije dugo uživao, nego tek malo više od mjesec dana, jer je već 6. ožujka iste godine umro u Varaždinu.

Provincija sv. Ladislava više ne postoji, ali do danas čvrsto stoji samostan u koji je o. T. Međurečki ugradio svoju ljubav, svoje velike sposobnosti i bezbrojne žrtve. Tako je on sebe i svoj genij ugradio i u ovu našu kapelu.

2. Aleksije Buzjaković

Nastavljač i dovršitelj graditeljske djelatnosti o. Timoteja Međurečkoga bio je o. Aleksije Buzjaković.

Rođen je u Krapini 1642. Bilo mu je sedamnaest godina kad je stupio u Franjevački red. Kao novak obukao je redovničko odijelo u Križevcima i ondje

29 Monumenta et processus — kroničarske bilješke, prijepisi važnih isprava i zapisnici vijećanja definitorija Franjevačke provincije sv. Ladislava, str. 89 — Arhiv Hrv. franjevačke provincije u Zagrebu.

30 »... indefessus promotor eliberationis a Provincia Mariana«.

31 »... sudoribus, aerumnis, et itineribus«. To napose vrijedi za njegova naporna putovanja u Rim i Toledo (Španjolska) na generalni kapitul Franjevačkog reda.

32 »... irrefragabilis Pater Timotheus«.

33 »... sollemniter convincit ac velut aliena iniuste praetendentes gloriose confutavit.«

proveo godinu kušnje ili novicijat. Od 1661. do 1665. boravio je na školovanju izvan svoje Provincije. Godine 1666. kao svećenik postaje članom zagrebačkog samostana. Imao je tada dvadeset i četiri godine.

Sav svoj svećenički život proveo je u Zagrebu. Bio je svestrano sposoban i nadaren. Kvalificirao se za predavača skolastičke filozofije i teologije te je stekao akademski naslov »lector generalis«. Uz profesorsku službu i pastoralno je bio veoma aktivan, a u toj aktivnosti posebno mjesto zauzima pastorizacija sestara klarisa na Gradecu. U više mahova je bio gvardijan zagrebačkog samostana i provincijal Provincije sv. Ladislava. Na njegovu starom portretu, koji i danas visi na zidu lijepe samostanske blagovaonice u Zagrebu, napisano je da je bio vrlo slavan po svojim zaslugama — »meritis clarissimus«.

Ne spominjući imena drugih koji su bili angažirani u izradnji i restauraciji zagrebačkog samostana i koji su u tu svrhu pridonijeli velike žrtve, Buzjakovića možemo smatrati glavnim nastavljačem graditeljske aktivnosti o. Timoteja Međurečkoga. A jer je kapela sv. Franje predmet našega posebnog interesa, treba naglasiti da je ona Buzjakovićevim nastojanjem dobila svoj konačni umjetnički izgled, što ga ima još i danas. Iz službena zapisnika Provincije vidi se da je upravo on bio posrednik između provincijske uprave i bogoljubne dobročiniteljice Helene Ručić rođ. Patačić. Nema sumnje da je on bio i glavni inspirator umjetnicima s obzirom na konačno uređenje kapele. Da je kojom srećom imao kvalitetnijega slikara, pravoga umjetnika, bila bi ona još ljepša i umjetnički vrednija.

Pošto je Buzjaković posljednji put završio svoju službu kao provincijal 1704, još jednom je izabran — i to posljednji put — za gvardijana zagrebačkog samostana. U toj ga je službi snašla i smrt. Umro je 13. studenoga 1706. Imao je tada šezdeset i četiri godine.

3. Helena Ručić-Patačić

Ta vrijedna žena zaslužuje da joj se u ovoj knjižici posveti malo veća pažnja, jer je današnji umjetnički izgled kapele plod njezine izvanredne kršćanske darežljivosti i pobožnosti.

Helena potječe iz naše stare hrvatske velikaške obitelji Patačića od Zajezde. Roditelji su joj bili Stjepan Patačić i Barbara Beković. Ne znamo posve pouzdano kad je rođena, ali iz podataka kojima raspolažemo zaključujemo da je to moglo biti oko 1625. Vrlo mlada udala se za nekoga Druškocyja i s njim je kratko vrijeme proživjela u braku, jer je već s dvadeset i dvije godine ostala udovica. Ponovno se 1651. udala za znatno starijega Ivana Ručića, zagrebačkog podžupana. Oboje su bili veoma pobožni i veliki dobročinitelji crkava i redovničkih ustanova u Zagrebu. Tako je Ivan Ručić u crkvi sv. Katarine na Gradecu dao podići oltar sv. Barbare, a podno tog oltara je dao načiniti grobnicu u koju je sahranjena najprije njegova prva žena Helena rođ. Fendaj, zatim je on sam tu našao svoj vječni počinak i napokon je tu sahranjena i njegova druga žena Helena rođena Patačić, velika dobrotvorka naše kapele.

Oboje su, i Ivan Ručić i Helena Patačić, bili velikaškoga podrijetla istoga ranga: bili su »generosi«, dakle, više nego obični plemići s naslovom »nobiles«. Da su bili istinski religiozni, vidi se napose po tome što su oboje bili svjesni svoje grešnosti i to su voljeli naglasiti više negoli plemenitost svoga podrijetla. Tako je Ivan naredio da se na njegov grob

ukleše u kamen ovaj jednostavni natpis: »Hic iacet Ioannes Ruchich peccator exspectans Dei misericordiam«.[34] Takva je bila i pobožnost njegove druge žene, što se vidi po pobožnoj zakladi koju je preuzeo franjevački samostan na Kaptolu.

Uprava Franjevačke provincije sv. Ladislava prihvatila je na svom zasjedanju 27. kolovoza 1677. u Križevcima — na prijedlog definitora o. Aleksija Buzjakovića, koji je tada ujedno bio i gvardijan zagrebačkog samostana — Heleninu zakladu u iznosu od 300 zlatnika, ali uz uvjet da Provincija za njezina života odsluži 500 misa »za njezine grijehe«, a drugih 500 misa da nakon njezine smrti prikaže »za pokoj njezine duše«. Osim toga je zagrebački samostan imao prikazati jednu misu svakoga tjedna. Ponuda je prihvaćena, ali uz uvjet da se broj spomenutih misnih nakana znatno smanji.[35]

Čini se da je Ivan Ručić svojoj drugoj ženi Heleni Patačić ostavio bogat imetak, jer je ona svojim obilnim darovima između ostaloga sudjelovala i u izgradnji i umjetničkom uređenju crkve sv. Katarine na Gradecu, zatim crkve sv. Franje Ksaverskoga te zavjetne kapele sv. Josipa na proplanku koji je zato i prozvan Josipovcem. Osim toga su i sestre klarise u njoj imale velikodušnu dobročiniteljicu.

Anonimni sastavljač rukopisa »Status Familiae Patachich« posvetio je Heleni značajnu pažnju. Okarakterizirao ju je ovim riječima: (...) »Ova je žena bila veoma ugledna, a kao udovicu ju je zaprosio da mu bude ženom jedan od grofova Zrinskih; ostavila je mnogo pobožnih zaklada, a među

34 »Ovdje leži grešnik Ivan Ručić čekajući Božje milosrđe« — Miroslav Vanino, Isusovci i hrvatski narod, Zagreb, 1969, str. 457.

35 Monumenta et processus, str. 194.

ostalim je 1000 zlatnika ostavila kao zakladu samostankama sv. Klare (...).«[36]

Da je naša kapela ovako lijepo umjetnički uređena i dotjerana darežljivošću Helene Ručić rođ. Patačić, dokazuju dva posve identična grba velikaške obitelji Patačića od Zajezde. Jedan se od njih nalazi između male rešetkaste lože i ulaznih vrata, a drugi je smješten povrh oltarne slike sv. Franje.

Ivan Ručić je umro 1660. te je tako Helena Patačić s njim provela u braku samo devet godina. Kad je ponovno obudovjela, proživjela je u svetom društvu četrdeset i jednu godinu, provodeći život u molitvi, pokori i dobrim djelima. Pobožno je umrla 1701, ali nije ostavila potomstva.

U crkvi sv. Katarine od negdašnjega oltara sv. Barbare danas postoji još samo oltarna menza, ali nigdje nisam pronašao onaj ponizni pokajnički epitaf što ga je sebi u kamen dao uklesati Ivan Ručić. Kapela sv. Franje, međutim, još stoji, dobro je sačuvana, premda je prošlo već 300 godina otkako je sagrađena i umjetnički skladno ukrašena, pa je tako možemo smatrati divnim spomenikom ove pobožne i zaista plemenite i velikodušne žene. Neka joj i ove stranice budu izraz naše zahvalnosti.

36 »Status familiae Patachich«, str. 13. Ovaj se rukopis čuva u trezoru Sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Lijepo je napisan i ukrašen brojnim akvarelima koji prvenstveno prikazuju dvorove što ih je u različitim krajevima kajkavskoga dijela Hrvatske posjedovala domaća velikaška obitelj Patačića od Zajezde.

RELIKVIJE SLUGE BOŽJEGA O. VENDELINA VOŠNJAKA

18. ožujka 1970. s Mirogoja su prenesene kosti sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka i sahranjene u malu nišu u desnom zidu kapele. Prijenos časnih relikvija toga sluge Božjega za našu je kapelu novo veliko obogaćenje, ali ujedno i novi odsjek njezine povijesti. Sada danomice ovamo svraćaju štovatelji sv. Franje i sluge Božjega o. Vendelina da se tu pomole i zadrže u pobožnu razmatranju. Za to im kapela pruža dovoljno sadržaja i poticaja.

Grobna niša u koju su smještene kosti sluge Božjega zatvorena je mramornom pločom, a na njoj se nalazi lijevani medaljon oca Vendelina uz koji je uklesan slijedeći natpis:

Časni ostaci Utemeljitelja
Hrvatske franjevačke provincije
sv. Ćirila i Metoda
Sluge Božjega
VENDELINA VOŠNJAKA
1861—1933

Reljefni medaljon je djelo akademskog kipara Nesta Orčića iz Subotice.

Drugi dio

Hagiograska antologija iz najstarijih životopisa sv. Franje — sadržaji slika

Franjino rođenje u štali

Slika na stropu — lijevo
Wadding, Annales, Tom. I, VIII

Osebujno je bilo rođenje svetoga čovjeka Franje. Sretna rodilja dok je rađala, trpjela je velike boli, ali nikako da nakon nekoliko dana rodi. Uto se pred kućnim vratima našao neki stranac — drži se da je bio poslanik neba — koji je rekao da neće roditi u sjajnoj ložnici, nego u štali, i da dijete neće položiti na svilu, nego na slamu. Savjetovao je da se porodilja što prije prenese u štalu koja se nalazila blizu kuće. Premda se ovaj prijedlog činio besmislenim, ipak, da bi se rodilja očuvala od opasnosti i da se u ovakvoj tjeskobi ne bi ništa propustilo, prenesena je na određeno mjesto gdje je, začudo, bez velike pomoći ili napora, ležeći na sijenu, rodila ovu presjajnu zvijezdu. O, sretna li djeteta koje je već na pragu života bilo slično svome Stvoritelju! Ta je štala još i sada u velikoj časti. Na čast svetom čovjeku ondje je sagrađena kapelica koja se pučki nazivlje »San Francesco il picolo« — Mali sv. Franjo. Iznad ulaza se nalazi zlatnim slovima u kamen uklesan ovaj natpis u dva stiha:

»Hoc oratorium fuit bovis et asini stabulum,
In quo natus est Franciscus mundi speculum«.[1]

1 »Kapela ova magarca i vola štala bijaše, / u njoj se rodio Franjo, zrcalo svijeta.«
Ovakva izvještaja o rođenju sv. Franje nema ni Čelano ni sv. Bonaventura. Zabilježio ga je Luka Wadding u svojim Analima. Wadding kao povjesničar redovito navodi izvor iz kojega je uzeo gradivo što ga obrađuje. Na ovome mjestu nema nikakve bilješke pa iz toga zaključujem da se radi o pobožnoj legendi koja hoće naglasiti kako je Franjo u svakom pogledu najvjernija slika Isusa Krista: i on je poput Isusa rođen u štali.

Franjo i gubavac

Slika na stropu — desno

S. Bonaventura, Legenda maior, I, 5

Kad je Franjo jednog dana jahao ravnicom koja se stere pokraj Asiza, sreo je jednog gubavca. Nenadan susret s njim uvelike ga je užasnuo. Sjetio se odluke koju je nosio u duši — da naime najprije mora pobijediti samoga sebe ako hoće postati vojnik Kristov — i ponovno ju je razbudio. Sjahao je s konja i prišao mu da ga poljubi. A kad mu je gubavac pružio ruku kao da će od njega nešto primiti, s poljupcem je primio novac. Odmah je zatim uzjahao na konja i ogledao se okolo-naokolo. Premda je polje sa svih strana bilo otvoreno, onoga gubavca nije više vidio. To ga je ispunilo divljenjem i radošću te je počeo pobožno pjevati hvale Bogu. Odlučio je da će se od tada uvijek uspinjati naviše. Zato je tražio samotna mjesta koja su prikladna za tugovanje. Dok se u tim mjestima neprestano prepuštao »uzdisajima bez riječi«,[2] zavrijedio je da ga Gospodin nakon dugotrajnih molitava usliši. Kad je jednoga dana tako osamljen molio i od silna žara sav uronio u Boga, ukazao mu se Isus Krist kao razapet na križu. Dok ga je promatrao, »ostao je bez daha«[3] i sjećanje na Kristovu muku tako mu se duboko ucijepilo u dušu da se od onoga časa, kad bi se sjetio Kristova razapinjanja, jedva izvana mogao suzdržati od suza i uzdisaja, kao što je i sam kasnije u povjerenju priznao, kad se približavao kraju života. Na ovaj način je naime čovjek Božji shvatio da je ona evanđeoska riječ i njemu rečena: »Ako hoćeš ići za mnom, odreci se samoga sebe, uzmi svoj križ i slijedi me!«[4]

2 Rim 8, 26.
3 Pj 5, 6.
4 Mt 16, 24.

Franjo moli pred križem u Sv. Damjanu

Slika na stropu u sredini

Th. a Celano, Vita Prima, VI, 10-11

Franjino se srce već sasvim izmijenilo. Ubrzo se imao i u tjelesnom pogledu izmijeniti. Jednog je dana šetao pokraj crkve sv. Damjana koja bijaše malne razrušena i od sviju napuštena. Kad je, vođen Duhom, unišao da se moli, ponizno i pobožno se ničice bacio pred propelom. Bio je ganut neobičnim viđenjem. Opazio je da je postao drugačiji nego što je bio kad je unišao. Ovako ganutomu, što je nečuveno odvijeka, lik Krista propetoga progovorio je naslikanim usnama. Pozvao ga je imenom: »Franjo« — reče — »idi, popravi moju kuću koja se, kako vidiš, sva ruši!« Franjo je uzdrhtao i nemalo se iznenadio. Činilo mu se kao da je lišen govora. Bio je spreman poslušati. Posvema se ohrabrio da izvrši nalog. A jer je u sebi osjetio neizrecivu promjenu koju sam nije mogao opisati, dobro je o tome šutjeti. Od tada je tu svetu dušu prožimalo suosjećanje s Propetim i, kako se može pobožno naslućivati, u njegovo su srce, iako još ne u tijelo, dublje utisnuti znakovi časne muke.

Čudesna li događaja i nečuvena u našem vremenu! Tko se tome ne bi čudio? Tko je ikada nešto slično doznao? Tko bi sumnjao da se Franjo na povratku u grad pokazao razapetim, on kojemu, dok još nije izvana prezreo svijet, na nov i nečuven način s drveta Križa progovara Krist? Stoga mu se od onoga časa rastapala duša, kojoj je progovorio Ljubljeni. Nešto kasnije se ljubav srca očitovala na ranama tijela.

Zato se od tada nije mogao suzdržati od plača, štoviše, i na sav glas je oplakivao Kristovu muku kao da mu je bila neprestano pred očima. Jecanjem je napunjao putove, nije dopuštao da ga tješe dok je razmišljao o patnjama Kristovim. Jed-

noć ga je sreo najpovjerljiviji prijatelj. Kad mu je otkrio razlog svoga bola, to je smjesta u prijatelja izazvalo suze.

I zaista, nije zaboravio brinuti se o onoj svetoj slici niti je zanemario njezin nalog. Odmah je nekom svećeniku dao novaca da kupi svjetiljku i ulja kako slika ni časa ne bi bila lišena dužna štovanja. Zatim je žustro počeo izvršavati ostalo. Besprijekoran je napor uložio za popravak one crkve. Premda mu je božanska riječ bila upravljena s obzirom na onu Crkvu koju je Krist sebi stekao vlastitom krvlju, nije se najednom htio uznijeti, nego je pomalo od tijela prelazio na duh.

Franjo u kućnom zatvoru

Slika na stropu — lijevo
Thomas a Celano, Vita Prima, V, 6

Mladoga Franju je ganula Božja milost i on je odlučno počeo mijenjati svoj život. Toma iz Čelana pripovijeda:

Naoružan oružjem velika pouzdanja, krenuo je Franjo putem prema gradu. Raspaljen božanskim žarom, počeo je samoga sebe mnogo optuživati zbog mlitavosti i lijenosti. Kad su ga vidjeli oni koji su ga poznavali, uspoređivali su ono prijašnje sa sadašnjim. Počeli su ga sažalno prekoravati i nazivati budalom i luđakom. Na nj su se nabacivali uličnim blatom i kamenjem. Promatrali su ga kako je izmijenio nekadašnje ponašanje i kako je od tjelesne trapnje iznemogao. Zato su mu sve što je činio ubrajali u mahnitost i ludost. Ali, jer je »strpljiv čovjek bolji od drznika«, sluga Božji je za sve ovo bio gluh, nepravda ga nije ni slomila ni izmijenila, nego je za sve ovo zahvaljivao Gospodinu.

Uzalud, naime, protivnik progoni onoga koji teži za onim što je čestito, jer što taj bude više

potiskivan, to će hrabrije pobjeđivati. Netko je rekao da »pogrda plemenito srce čini hrabrijim« (L. A. Seneca).

Kad su se ovakve glasine i naklapanja već dosta dugo širila ulicama i trgovima grada Asiza i kad je tu i tamo odjeknula galama onih koji su Franju ismjehivali, među mnogima, do čijih su ušiju doprle te glasine, bio je konačno i njegov otac. Kad je on čuo ime svoga sina i da sugrađani s njim tako postupaju, odmah je ustao, ali ne da ga oslobodi, nego da ga upravo satre. Nije se nimalo obuzdavao, nego je na nj nasrnuo kao vuk na ovcu, mrgodno i divlje ga je pogledao, bezobzirno ga je zgrabio za ruku i dosta grubo ga je odvukao svojoj kući. Tako ga je bez samilosti kroz više dana zatvorio u jedan tamni prostor, jer je mislio da će mu slomiti volju i pridobiti ga. To je pokušao najprije riječima i napokon okovima. — Sve je ovo Franju učinilo spremnijim i jačim da ostvari svoju svetu odluku. Strpljivost ga nije napuštala, premda je bio napadan riječima i mučen okovima. — Onoga komu je zapovjeđeno da se u nevoljama raduje, nije moguće ni batinama ni okovima odvratiti od prave nakane i stava, niti ga je moguće odvući iz Kristova stada. Taj ne dršće u poplavi mnogih voda. U tjeskobi mu je bio utočištem Sin Božji koji nam uvijek pokazuje kako je ono što je on podnio za nas veće, da nam se naše strpljenje ne bi činilo gorkim.

Kad je njegov otac poradi žurnih obiteljskih poslova neko vrijeme izbivao, čovjek je Božji ostao svezan u kućnom zatvoru, a njegova majka je ostala sama s njim kod kuće. Ona nije odobravala postupak svoga muža. Došla je k sinu i umilnim ga riječima sokolila. Kad je vidjela da ga ne može odvratiti od njegove odluke, njezino se majčinsko srce nad njim ganulo. Rastrgala je okove i pustila ga da slobodno ode. On se, zahvaljujući svemogu-

ćem Bogu, žurno povratio na mjesto gdje je prije boravio.[5] — Sad se već osjećao slobodnijim, pošto je bio prokušan u suprotivštinama, a po mnogostrukim borbama izgled mu je postao vedriji. Preturivši nepravde, postao je srčaniji, svuda se slobodno kretao, stupao je odvažnije. Otac se, međutim, povratio. Kad nije našao Franju, počeo je gomilati grijehe na grijehe. Na ženine opomene se promijenio. Zatim je odjurio na ono mjesto, vikao je i galamio da bi ga bar protjerao iz svoga kraja kad ga već nije mogao odvratiti od nauma. Zaista je strah Gospodnji pouzdanje hrabrih. Kad je sin milosti čuo da mu dolazi tjelesni otac, odvažno i radosno mu se predao. Na sav glas je vikao da ništa ne drži do njegovih okova i batina. Osim toga je izjavio da će poradi Kristova imena radosno podnositi sva zla.

Franjo pred asiškim biskupom — gol

Slika na stropu — desno
Thomas a Celano, Vita Prima, VI

Kad je otac uvidio da ga ne može odvratiti od započeta puta, svim je silama nastojao da od njega izvuče novac. Čovjek je Božji želio da ga potroši i razdijeli za pomaganje siromaha i za uzdržavanje građevine onoga mjesta. Njega, koji nije ljubio novac, nije ni na kakav način bilo moguće prevariti. Njega, koji na novac nije bio navezan nikakvom privrženošću, nije zbog njegova gubitka bilo moguće uznemiriti. Kad je otac našao novac što ga je najveći preziratelj zemaljskih stvari bacio kroz prozor u prašinu, njegov se divlji bijes nešto malo slegao i žeđ pohlepe se, pošto je pronašao novac, donekle utažila. Otac ga je nakon toga izveo pred gradskoga biskupa da se pred njim odrekne

5 To je bila crkvica sv. Damjana u jugozapadnom predgrađu grada Asiza.

svega imanja i da mu povrati sve što je još imao. Ne samo da on toga nije odbio, nego se veoma radostan požurio da spremno izvrši zahtjev.

Kad je bio doveden pred biskupa, niti je oklijevao niti je bio neodlučan zbog čega. Štoviše, nije čekao nikakvu riječ, a ni sam nije progovorio ni riječi. Svukao je sa sebe svu odjeću i bacio ju je odmah pred oca. Nije zadržao čak ni gaće, nego se pred svima svukao dogola. Biskup je sve to promatrao i silno se čudio njegovu zanosu i odlučnosti. Odmah je ustao, svojim ga je rukama zagrlio, a zatim ga je odjenuo svojim plaštem kojim je bio ogrnut. Jasno je shvatio da je to Božja volja i ustanovio da djela ovoga čovjeka, što ih je osobno promatrao, u sebi sadrže misterij. Zbog toga mu je ubuduće postao zaštitnikom. Prigrlio ga je i hrabrio, prihvatio ga je srcem punim ljubavi.

Iskrcavanje na Jadranu — Franjo u Hrvatskoj

Na lijevom (istočnom) zidu
S. Bonaventura, Legenda S. Francisci, IX, 5

Franjo, raspaljen žarkom ljubavlju, zavidio je svetim mučenicima na njihovoj slavnoj pobjedi, jer se u njima nije mogao ugasiti ni žar ljubavi niti se mogla umanjiti hrabrost. Zato je i on želio, raspaljen ovom savršenom ljubavlju, »koja isključuje strah«,[6] da sebe po plamenu mučeništva prikaže Gospodinu kao živu žrtvu i da uzvrati Kristu koji je poradi nas umro, i da druge potakne na ljubav prema Bogu. Šeste godine nakon svog obraćenja, izgarajući od želje za mučeništvom, odlučio je otploviti u Siriju da propovijeda kršćansku vjeru i pokoru Saracenima i drugim nevjernicima. Kad se ukrcao na neku lađu koja je onamo plovila, suprot-

6 1 Iv 4, 18.

nim vjetrovima je bio prisiljen da pristane na obali Slavonije.[7] Kad je tako ondje proveo neko vrijeme i nije se mogao namjeriti na lađu koja bi onamo plovila, držao je da mu se želja izjalovila, zato je zamolio neke mornare, koji su putovali u Ankonu, da ga iz ljubavi prema Bogu povedu sa sobom. A jer ga oni zato što nije imao čime podmiriti troškove putovanja uporno nisu htjeli primiti, čovjek je Božji, pouzdavajući se u veliku Božju dobrotu, krišom ušao u lađu. Našao se tu netko koga je Bog, kako se vjeruje, poslao svom siromašku. Ovaj je sa sobom donio potrebnu hranu za put i k sebi pozvao nekog bogobojaznog čovjeka s lađe i rekao mu ovako: »Sve ovo brižno čuvaj za siromašnu braću koja se kriju u lađi i, kad ustreba, prijateljski im pruži.« Tako se i dogodilo. Kako mornarima zbog silna vjetra nije bilo moguće nigdje pristati više dana, potrošena je sva njihova zaliha hrane, a samo je preostala milostinja koja je siromašnom Franji dana odozgora. A jer to nije bilo dovoljno, božanskom se snagom toliko umnožilo da su, boraveći zbog nevremena više dana na pučini, mogli do ankonske luke potpuno udovoljiti potrebama sviju. Kad su mornari vidjeli kako su posredovanjem sluge Božjega izbjegli mnogim opasnostima, zahvaljivali su svemogućem Bogu, koji se prema svojim prijateljima i slugama uvijek pokazuje divnim i ljubaznim.

7 U latinskom tekstu stoji »Sclavonia«. Srednjovjekovni zemljopisni naziv Sclavonia nije istoznačan s našim današnjim nazivom Slavonija kojim nazivamo dio Hrvatske omeđen na sjeveru Dravom i Dunavom, a na jugu Savom. Najstariji životopisci sv. Franje, Toma Čelanski i sv. Bonaventura, nazivom Sclavonia označuju ne samo dio Hrvatske, koji danas zovemo Dalmacijom, nego njime obuhvaćaju i druge sjevernije krajeve. — Kad je sv. Franjo dospio na našu jadransku obalu, tada je kao ugarsko-hrvatski kralj vladao Andrija II koji sebe u »Zlatnoj buli« (1222) naziva »Dei gratia rex et dux totius Sclavoniae« — »po Božjoj milosti kralj i herceg čitave Slovinske Zemlje« (V. Klaić, Povijest Hrvata, I, str. 233).

Franjo doveden pred sultana

Slika na desnom (zapadnom) zidu
S. Bonaventura, Legenda S. Francisci, IX, 6-7

Kako ga je žar ljubavi upravo silio na mučeništvo, pokušao je i treći put otputovati među nevjernike da za vjeru u Trojstvo prolije svoju krv. Trinaeste godine nakon svog obraćenja krenuo je u Siriju i odlučno se izlagao mnogim pogibeljima da bi došao pred babilonskoga sultana. Između kršćana i Saracena vodio se tada tako nepomirljiv rat da nije bilo moguće s jedne zaraćene strane prijeći na drugu, jer su vojske jedna prema drugoj tako nasuprot stajale da nije bilo prolaza koji bi bio bez smrtne opasnosti. Sultan je, štoviše, izdao okrutnu naredbu da će svaki koji donese glavu kojega kršćanina kao nagradu dobiti bizantski zlatnik. Ali Franjo, neustrašivi vojnik Kristov, nadajući se da će se doskora domoći onoga za čim je išao, odlučio je krenuti na put. Strah pred smrću nije ga zaustavljao, a želja ga je vukla. Pošto se najprije pomolio, Gospodin ga je ohrabrio te je zapjevao onu proročku: »Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer si ti sa mnom!«[8]

Tako je uzeo brata pratioca koji se zvao Iluminat, čovjeka zaista prosvijetljena i kreposna. Kad je krenuo, dođoše mu u susret dvije ovčice. Opazivši ih, čovjek Božji se obradovao i rekao pratiocu: »Pouzdaj se, brate, u Gospodina, jer se na nama ispunja ona evanđeoska riječ: 'Evo šaljem vas kao ovce među vukove'.«[9] Kad su nastavili put, namjere se na saracensku stražu. Ovi su poput vukova pritrčali k ovcama, divljački su zgrabili sluge Božje te su s njima okrutno i prezirno postupali; psovali su

8 Ps 23, 4.
9 Mt 10, 16.

ih, tukli i svezali u lance. I napokon su ih, na različite načine vrijeđane i zlostavljane prema odredbi Božje providnosti po želji čovjeka Božjega doveli pred sultana. Kad je vladar ispitivao tko ih je i u koju svrhu poslao i kako su došli, Kristov sluga Franjo je neustrašivo odgovorio da ga nije poslao nikakav čovjek, nego svevišnji Bog da njemu i njegovu narodu pokaže put spasenja i da navijesti evanđeosku istinu. A s tolikom je srčanošću, s tolikom snagom duha i s tolikim žarom duše sultanu propovijedao o trojednom Bogu i o Spasitelju sviju Isusu Kristu, da je u njemu zasjala ona evanđeoska riječ: »Ja ću vam dati rječitost i mudrost kojoj se neće moći suprotstaviti ni oduprijeti svi vaši protivnici.«[10] I sultan ga je, videći u njemu čudesnu gorljivost i snagu, rado slušao i mnogo ga je pozivao da s njim provodi vrijeme.

Franjo odbacuje sultanove darove

Slika na desnom (zapadnom) zidu
S. Bonaventura, Legenda S. Francisci, IX, 7-9

Sluga je Kristov, prosvijetljen božanskim svjetlom, rekao sultanu: »Ako se sa svojim narodom hoćeš obratiti Kristu, iz ljubavi prema njemu ću vrlo rado boraviti s vama. A ako oklijevaš poradi vjere u Krista napustiti zakon Muhamedov, zapovjedi da se naloži vrlo velika vatra i ja ću s tvojim svećenicima ući u vatru da bi bar tako spoznao koja je vjera sigurnija i svetija pa je zato s punim pravom treba prihvatiti.« A njemu će sultan: »Ne vjerujem da bi koji od mojih svećenika, da obrani svoju vjeru, bio spreman izložiti se vatri ili nekoj drugoj vrsti mučenja.« Opazio je naime kako je odmah jedan od njegovih svećenika, čovjek inače ispravan i

10 Lk 21, 15.

vremešan, kad je ovo čuo, ispred njega pobjegao. A njemu će sveti čovjek: »Ako mi hoćete obećati u ime svoje i svoga naroda da ćete prigrliti štovanje Krista, ako iz vatre izađem neozlijeđen, sam ću ući u vatru, pa ako izgorim, neka se to pripiše mojim grijesima, a ako me božanska snaga zaštiti, priznajte Krista, Božju silu i Božju mudrost,[11] pravim Bogom i Spasiteljem sviju.« Sultan je odgovorio da se ne usuđuje prihvatiti taj izbor, jer se pobojao uzbune naroda. Ipak mu je dao mnogo skupocjenih darova koje je čovjek Božji, neutaživo željan ljudskih duša a ne zemaljskih stvari, sve prezreo kao blato. Sultan, gledajući svetoga čovjeka kao savršena preziratelja zemaljskih stvari, bijaše zadivljen i uzbuđen pa se u njemu porodilo još veće poštovanje. Iako nije htio prijeći na kršćansku vjeru, ili se možda nije usudio, ipak je smjerno zamolio Kristova slugu da spomenute stvari primi njemu na spasenje i da ih razdijeli siromašnim kršćanima ili crkvama. A Franjo, jer je izbjegavao novac i jer u sultanovoj duši nije vidio korijena pobožnosti, nipošto nije htio na to pristati.

Kad je vidio da ne uspijeva u obraćenju onoga naroda i da ne može ostvariti svoju nakanu,[12] po Božjem se nadahnuću povratio u krajeve vjernika. I tako se po Božjem milostivom određenju, i jer je to zavrijedila krepost svetoga čovjeka, na čudesan način dogodilo da prijatelj Kristov, koji je svim silama za sebe tražio smrt, tu smrt ipak nije našao, ali nije ostao bez zasluge željena mučeništva, nego je kasnije po posebnoj povlastici njime bio obilježen.[13] I tako se dogodilo da je ona božanska vatra u

11 1 Kor 1, 24.

12 To je bila Franjina neodoljiva želja za mučeništvom.

13 Ovdje sv. Bonaventura aludira na stigmatizaciju koja se dogodila sredinom rujna, dvije godine prije Franjine smrti, na Alverni, tj. 1224. godine.

njegovu srcu još jače plamtjela te je nakon toga otvorenije izbila na tijelu. O, blažena li čovjeka čije tijelo, iako nije bilo okrutničkim oružjem ranjeno, ipak nije bilo lišeno sličnosti s ubijenim Janjetom! Ponavljam, zaista je u punom smislu blažen onaj koji, iako mu mač progonitelja nije uklonio dušu, nije ipak izgubio mučeničku palmu.

* * *

Ovu je povijesnu zgodu pobožna mašta na zanimljiv način malo preinačila, sačuvavši glavne elemente povijesnoga događaja. Tako u »Cvjetićima sv. Franje« nalazimo slijedeću legendu:

Kako je sveti Franjo zbog želje za mučeništvom pošao preko mora da propovijeda kršćansku vjeru sultanu i Saracenima

Sveti Franjo, pun revnosti i ljubavi prema Kristovoj vjeri i želji za mučeništvom, pođe jednom preko mora sa svojih dvanaest svetih drugova i dođu upravo k babilonskom sultanu. Oni stigoše u saracensku zemlju gdje su posebno pomno pazili na prolaznike jako okrutni ljudi te nisu puštali nijednoga kršćanina da prođe, već bi ga ubili. No, Bogu se svidi te zapriječi da braću poubijaju, nego ih uhvate, izbatinaju, svežu i tako dovedu pred sultana.

Kad su bili pred njim, sveti Franjo, poučen od Duha Svetoga, tako je divno propovijedao Kristovu vjeru da je bio spreman za nju skočiti u vatru. Zbog toga obuze sultana veliko poštovanje prema njemu, ne toliko zbog postojanosti u njegovoj vjeri niti zbog prezira svijeta što ga je vidio kod njega, jer sveti Franjo nije htio primiti od njega nikakva dara, premda je bio vrlo siromašan, nego zbog želje za mučeništvom koju je otkrio kod njega.

Od tada je sultan rado slušao i molio ga da češće dođe k njemu i njegovim drugovima, da mogu propovijedati na svakome mjestu gdje im se svidi. Sultan im zajamči svu slobodu kretanja i propovijedanja čak ispravom, da im nitko od njegovih ljudi ne naškodi.

Dobivši, dakle, ovakvu slobodu, posla sveti Franjo svoje odabrane drugove dva po dva na različite strane saracenske zemlje da propovijedaju vjeru u Isusa Krista. A on sam s još jednim bratom odabra jedno mjesto. Kad je stigao onamo, uđe u svratište da se odmori.

Ondje je bila neka žena veoma lijepa tijela, a ružne duše. Ta je prokleta žena napastovala svetoga Franju na grijeh. Sveti Franjo joj reče: »Pođi sa mnom, ja ću ti pokazati prekrasnu postelju.« On je povede k velikoj vatri koja je gorjela u toj kući. U gorljivosti duha svuče se dogola i baci se na žestoku vatru, zovući je da se i ona svuče i dođe leći s njim na tu pernatu i lijepu postelju. Sveti Franjo je na vatri ležao duže vremena vesela lica, ali se nije opekao niti je pocrnio. Ona žena, zastrašena tim čudom, skruši se u srcu. Ne samo da se pokajala zbog svojih grijeha i zle nakane, nego se potpuno obratila na vjeru Isusa Krista te je postala tako sveta da su se po njoj spasile mnoge duše u onom kraju.

Na kraju, videći sveti Franjo da ne može imati mnogo uspjeha u toj zemlji, po božanskoj objavi i nadahnuću odluči da se sa svim svojim drugovima vrati u kršćansku zemlju. Kad su se skupili svi njegovi drugovi, ode još jednom k sultanu da se s njim oprosti. Sultan mu tada reče: »Brate Franjo, rado bih se obratio na kršćansku vjeru, ali se sada bojim to učiniti. Jer, ako bih to učinio, to bi saznali, ubili bi i mene i tebe sa svim tvojim drugovima. Budući da ti moraš još mnoga dobra učiniti, i ja imam svršiti vrlo važne poslove, neću da prouzrokujem tvoju i svoju smrt, nego me pouči kako bih

se mogao spasiti. Spreman sam učiniti sve što mi zapovijedaš.«

Nato mu sveti Franjo reče: »Moj gospodaru, ja sada odlazim od vas. No, kad se vratim u svoju domovinu i kad s milošću Božjom uniđem u raj poslije svoje smrti, poslat ću ti, ako se Bogu svidi, dva svoja brata, od kojih ćeš primiti sveto krštenje Isusovo i bit ćeš spašen, kako mi je objavio moj gospodin Isus Krist. A ti se oslobodi u međuvremenu sviju obveza da te Božja milost, kada dođe k tebi, nađe spremna za vjeru i pobožnost.« Sultan obeća da će tako učiniti.

Učinivši ovo, sveti se Franjo vrati sa svojom časnom družinom svetih drugova. Nakon nekoliko godina po tjelesnoj smrti vrati sveti Franjo svoju dušu Bogu. No, i sultan oboli i očekivaše da se ispuni ono obećanje. Na raznim mjestima postavi straže i zapovjedi im: ako vide dvojicu braće u odjeći svetoga Franje, da ih odmah dovedu k njemu. U to vrijeme ukaza se sveti Franjo dvojici braće te im zapovjedi da bez krzmanja pođu k sultanu te da mu osiguraju spasenje, kako je on to obećao. Braća se odmah uputiše i, prešavši preko mora, straža ih odmah povede k sultanu. Kad ih sultan ugleda, razveseli se i reče: »Sad znam da mi je Bog poslao svoje sluge za moje spasenje prema obećanju što mi ga je dao sveti Franjo po Božjoj objavi.« Primivši, dakle, pouku o Kristovoj vjeri i sveto krštenje od spomenute braće, tako preporođen u Kristu umrije od neke bolesti, a njegova se duša spasi zaslugama i djelima svetog Franje.

Na slavu našega Gospodina Isusa Krista. Amen.[13a]

13a »Cvjetići sv. Franje«, Zagreb, 1972, str. 69. Sa starotalijanskog preveo o. Domagoj Šimunović.

Franjo u vatrenim kolima[14]

Slika uz vrata s lijeve strane
Thomas a Celano, Vita Prima,
XVIII, 47

Braća koja su pred Bogom hodila prostodušno, a pred ljudima bez straha, zavrijedila su da budu obradovana božanskom objavom. Dok su naime bili raspaljeni vatrom Duha Svetoga, nisu samo u određene sate po duhovnom napjevu pjevali Očenaš, nego su to činili svakoga sata. Zemaljske ih brige nisu morile niti su ih tjerale u tjeskobu. Jedne noći blaženi se otac Franjo od braće tjelesno udaljio. I gle, bilo je oko ponoći. Dok su neka od braće počivala, a neka u šutnji usrdno molila, kroz mala kućna vrata uđoše blistava vatrena kola te se dva-triput ovamo-onamo po prostoriji okrenuše, a povrh njih je lebdjela veoma velika kugla. Izgledala je poput sunca i obasjavala je noć. Koji su bili budni, zapanjili su se gledajući, a koji su spavali, prestrašili su se. I ništa manje im nije bilo obasjano srce nego što im je bilo obasjano tijelo. Kad su se našli zajedno, počeli su se međusobno pitati što bi to moglo biti. Po snazi i milosti tolika svjetla mogli su jedni drugima vidjeti savjest. Napokon su shvatili i spoznali da je to duša svetog oca Franje tako odsijevala velikim sjajem. Ona je zbog svoje ljepote i naročite čistoće te zbog velike i brižne ljubavi za sinove zavrijedila primiti blagoslov tolika dara.

14 Naša se slika ne podudara s izvještajima najstarijih Svećevih životopisaca, jer prikazuje Franju kako se poput sv. Ilije vozi u vatrenim kolima, a životopisci kažu da se povrh spomenutih kola nalazila velika, sjajna kugla.

Franjo s ovčicom prisustvuje misi

Slika u dubini prvog prozora
S. Bonaventura, Legenda s. Francisci, VIII, 7

Jednom zgodom je netko Božjem čovjeku Franji kod Svete Marije u Porcijunkuli poklonio ovcu. Nju je Franjo iz ljubavi prema nedužnosti i jednostavnosti, čime se ona odlikuje, zahvalno primio. Pobožni je čovjek opominjao ovčicu da prisustvuje božanskim pohvalama i neka pazi da ni u čem ne bi vrijeđala braću. A ovca kao da je shvaćala pobožnost čovjeka Božjeg, njegove je upute pomno obdržavala. Tako, kad bi čula da braća u koru pjevaju, i sama bi ušla u crkvu, bez ičijeg bi poticaja klecala na koljena; pred oltarom Djevice, Jaganjčeve Majke, zablejala bi kao da ju je time željela pozdraviti. Osim toga bi se klanjala prigibajući koljena kad bi se u misi podizalo presveto Tijelo Kristovo.

Uzvišeno Franjino prijestolje u nebu

Slika u dubini prvog prozora — gore — S. Bonaventura, Legenda S. Francisci, VI, 6

Kad je jednom zgodom kroz Spoletsku kotlinu Franju pratio brat Pacifik, podvečer su prispjeli do leprozarija ili skloništa za gubavce nedaleko od Trevija. Svetac je pošao k zapuštenoj i ruševnoj crkvi sv. Petra, a brata Pacifika je poslao u svratište rekavši mu da se sutradan rano ujutro povrati k njemu.

Kad se brat Pacifik rano u zoru prema Očevu nalogu vratio, opazio ga je kako je uronio u duboku kontemplaciju ili promatranje. Moleći je bez smetnje promatrao slatki Svečev razgovor s Kristom. Dok je u dubini duše razmišljao i divio se

tome što je Franjo u Božjim očima našao toliku milost, najednom je pao u zanos te je tako u nebu među mnogim prijestoljima vidio jedno koje bijaše odličnije od ostalih. Bijaše urešeno dragim kamenjem i odsijevalo je veličanstvenošću. U sebi se divio sjaju uzvišena prijestolja. Počeo je pomno u mislima istraživati komu bi ono imalo pripasti. Međutim je čuo glas koji mu je rekao: »Ovo je prijestolje pripadalo jednome od onih koji su pali, a sada se čuva za poniznoga Franju. Kad je brat napokon iz zanosa došao k sebi, kao obično je pratio blaženoga čovjeka. I dok su išli putem, razgovarali su o Bogu, a onaj brat, ne mogavši zaboraviti svoga viđenja, na zgodan način ga je upitao što sam o sebi misli. Ponizni Kristov sluga će mu na to: »Čini mi se da sam najveći grešnik.« A kad mu je na to brat rekao protivno, da to po zdravoj savjesti ne bi smio kazati ni misliti, nadodao je: »Da je Krist ne znam kako velikom zločincu iskazao toliko milosrđe, mislim da bi Bogu bio mnogo zahvalniji nego što sam ja.« Brat, čuvši tako divnu poniznost, još se većma učvrstio s obzirom na istinitost viđenja što ga je imao. Na temelju evanđeoskog svjedočanstva spoznao je da se do uzvišene slave, s koje je svrgnut oholica, uzvisuje onaj tko je zaista ponizan.

Franjo propovijeda pticama

Slika u dubini drugog prozora — desno — Th. a Celano, Vita Prima, XXI, 58

Kad su se već mnogi pridružili braći, blaženi otac Franjo putovao je prema Spoletskoj kotlini. Kad je stigao do nekog mjesta nedaleko od Mevanija (danas Bevagna) gdje se skupilo veliko mnoštvo svakovrsnih ptica — bilo je tu: golubova, malih vrana, čavki itd. — i kad ih je blaženi sluga Božji Franjo spazio — kako je bio čovjek velike

gorljivosti, uvelike je volio također i niže, nerazumne stvorove, i u njima je uživao — brzo je pritrčao k njima, a pratioce je ostavio na putu. Kad im se već sasvim približio i vidio da ga čekaju, na uobičajen ih je način pozdravio. Silno se čudio kako to da se ptice nisu dale u bijeg, kao što obično čine. Izvanredno se obradovao i ponizno ih zamolio da poslušaju riječ Božju. Među ostalim što im je rekao, dodao je i ovo: »Sestre moje ptice, mnogo morate hvaliti svoga Stvoritelja i uvijek ga morate ljubiti. Zaodjenuo vas je perjem, dao vam je krila za let i sve ostalo što vam je bilo potrebno. Bog vas je među stvorovima učinio plemenitima i odredio da boravite u čistom zraku. Premda niti sijete niti žanjete, ipak vas on, a da se ništa ne brinete, zaštićuje i upravlja.« Ptice su na to, kako je sam pripovijedao, a pripovijedala su to i braća koja su bila s njim, na neobičan način prema svojoj naravi bile oduševljene. Počele su protezati vratove, širiti krila, otvarati kljunove i gledale su ga. A on je prolazio između njih i vraćao se natrag, svojom im je halji-nom doticao glave i tjelesa. Napokon ih je blagoslovio, načinivši nad njima znak križa, i dopustio im da odlete na drugo mjesto. A blaženi je otac s pratiocima krenuo dalje svojim putem i radovao se. Zahvaljivao je Bogu koga svi stvorovi »časte poniznim hvalospjevom«.

Kako je bio prostodušan po milosti, a ne po naravi, počeo se optuživati zbog nemarnosti što već prije nije propovijedao pticama kad su s tolikim poštovanjem saslušale riječ Božju. Tako se dogodilo da je onoga dana sve ptice, sve životinje, sve gmazove i stvorove bez osjetila brižljivo poticao da hvale i ljube Stvoritelja, jer je svaki dan, zazivajući ime Spasiteljevo, vlastitim iskustvom otkrivao njihovu poslušnost.

Viđenje pape Inocenta III[15]

Slika u udubini drugog prozora — gore — Th. a Celano, Vita Secunda — XI, 16

Onom zgodom kad se Franjo sa svojima predstavio papi Inocentu s molbom da mu odobri Pravilo njegova načina života, i kad je papa uvidio da njegova odluka s obzirom na provođenje života premašuje ljudske snage, kao čovjek velike razboritosti rekao mu je: »Moli se, sinko, Kristu da nam po tebi očituje svoju volju pa kad je upoznamo, tvojim ćemo pobožnim željama sigurnije udovoljiti.« Svetac je udovoljio nalogu vrhovnoga pastira i s pouzdanjem se utekao Kristu. Žarko je molio i pobožno poticao drugove da se ponizno mole Bogu. Što je još više trebalo? Dok je molio, primio je odgovor i sinove je izvijestio o novostima spasenja. Shvatio je što mu je Krist rekao u slici: »Franjo, papi ćeš kazati ovako: Neka žena siromašna, a lijepa, boravila je u nekoj pustinji. Zbog njezine ljepote u nju se zaljubio jedan kralj. S njom se vjenčao, i ona mu rodila lijepu djecu. Kad su oni poodrasli i bili lijepo odgojeni, majka im je rekla ovako: Nemojte se, mili moji, sramiti zato što ste siromašni, jer ste svi sinovi velikoga kralja. Radosno pođite u njegov dvor i zatražite ono što vam je potrebno. — Kad su oni to čuli, divili su se i radovali. Ohrabreni obećanjem zbog kraljevskoga podrijetla, znali su da će biti baštinici. Svu svoju bijedu su smatrali bogatstvom. Odvažno su se predstavili kralju i nisu se plašili onoga lica kojem su bili nalik. Kad je kralj uvidio da su mu slični, začuđeno je ispitivao čiji su sinovi. A kad su izjavili da su sinovi one sirotice koja boravi u pustinji, kralj ih je zagrlio i rekao: Moji ste sinovi i baštinici, nemojte se

15 Papa Inocent III (1198—1216) samo je usmeno odobrio Franji i njegovoj braći njihov način života prema Evanđelju.

bojati! Ako se s moga stola hrane tuđinci, pravednije je da hranim one kojima po pravu pripada cijela baština. — Zato je kralj naredio ženi da svu djecu što ih je s njim imala pošalje na uzdržavanje u njegov dvor.«

Svetac je zbog ove prispodobe postao veseo i radostan, a sveto proročanstvo je prenio papi.

Franjo bijaše ova žena, obdarena mnogom djecom, koja nisu rođena iz požude; pustinja — to je svijet koji je u ono doba bio neobrađen i neplodan krepostima; lijepo i brojno potomstvo — to je velik broj braće koja su urešena svim krepostima; kralj — to je Sin Božji kojem su nalik po svetom siromaštvu, oni — prezrevši sram zbog niska položaja — dobivaju hranu s kraljeva stola, jer su, zadovoljni što slijede Krista i živeći od milostinje, spoznali da će biti blaženi po porugama svijeta.

Gospodin papa se divio kad mu je saopćena prispodoba i nesumnjivo je spoznao da po ovom čovjeku govori Krist. Sjetio se jednog viđenja što ga je imao prije nekoliko dana i tvrdio je da će se u ovom čovjeku ispuniti kao što mu je nahadnuo Duh Sveti.

Papa je vidio u snu kako se lateranska bazilika ruši, a neki ju je redovnik, čovjek nizak i neugledan, podmjestivši svoja leđa, podupirao da se ne sruši. Rekao je: »Zaista je to onaj koji će djelima i naukom podržati Kristovu Crkvu.« Zato se papa tako lako priklonio Franjinoj molbi; zato je on, pun Božje ljubavi, uvijek posebnom ljubavlju ljubio Kristova slugu. Stoga je zamoljeno odmah odobrio i obećao da će rado još i više od ovoga odobriti.

Franjina proslava Božića u prirodi

Slika u udubini prvog prozora — lijevo — Th. a Celano, Vita Prima, XXX, 84-86

Najveća Franjina odluka, posebna želja i glavna nakana bijaše: uvijek i u svemu opsluživati sveto evanđelje i sa svom budnošću, svim marom, najvećom čežnjom duha i svim žarom provoditi »nauku Gospodina našega Isusa Krista i slijediti njegove stope«. U neprestanu razmatranju dozivao je sebi u pamet njegove riječi i pronicavošću duha opetovano je razmišljao o njegovim djelima. Na poseban su način poniznost, očitovana u djelovanju, i ljubav, očitovana u muci, toliko zaokupljale njegovo pamćenje da je jedva još o ičemu drugom htio razmišljati. Zato treba spomenuti i s poštovanjem se sjetiti što je učinio tri godine prije svoga slavnog preminuća kod gradine koja se zove Greccio (Grečo) na dan rođenja Gospodina našega Isusa Krista. U onom je kraju živio neki čovjek imenom Ivan. On je uživao dobar glas, ali je bio još boljega života. Blaženi Franjo ga je na poseban način ljubio, jer, dok je u svom kraju uživao glas čovjeka plemenita i vrijedna svake hvale, prezrevši plemenitost tijela, stekao je plemenitost duha. Njega je blaženi Franjo, kao što je često običavao, pozvao petnaestak dana prije Božića k sebi i rekao mu: »Ako želiš da ovogodišnji Božić proslavimo kod Greča, požuri se i brižljivo pripravi što ću ti reći. Želio bih obnoviti uspomenu na ono Dijete koje je rođeno u Betlehemu i na njegove djetinje potrebe i neprilike, tj. kako je bilo smješteno u jaslice i položeno na slamu u nazočnosti vola i magarca, da bi se to moglo gledati tjelesnim očima.« Kad je ovaj dobri i vjerni čovjek to čuo, brzo je otišao i na spomenutome mjestu sve pripravio, što je Svetac rekao.

Približio se dan veselja, došao je dan klicanja. Iz mnogih mjesta su pozvana braća. Muškarci i žene onoga kraja su prema svojim mogućnostima načinili svijeće i zublje da bi rasvijetlili noć, koja je blistavom Zvijezdom rasvijetlila sve dane i godine. Napokon je došao svetac Božji. Kad je vidio da je sve pripravljeno, obradovao se. Pripravljene su jaslice, donesena je slama, dovedeni su vol i magarac. Počast se ondje iskazivala jednostavnosti, uzvisivano je siromaštvo, preporučivana je poniznost, i Grečo je postao neke vrsti novi Betlehem. Noć je rasvijetljena poput dana, bila je ugodna i ljudima i životinjama. Pristizao je narod i novom radošću se radovao novom otajstvu. Šuma je odjekivala od klicanja, a onima koji su zanosno klicali, odgovarale su stijene. Braća su pjevala, Gospodinu su davala dužnu hvalu, i cijelu noć je odjekivalo zanosno klicanje. Svetac Božji je stajao pred jaslama. Sav je bio obuzet uzdisajima, pobožnost ga je posve prožela. Sasvim je bio ispunjen čudesnom radošću. Povrh jasala je služena svečana misa, a svećenik je uživao u novoj utjehi.

Svetac Božji je obukao đakonsku odjeću, jer bijaše đakon, i zvonkim je glasom otpjevao Evanđelje. A njegov je glas bio: glas neodoljiv, glas jasan, glas zvonak. Sve je pozivao na najveću nagradu. Zatim je sakupljenom narodu propovijedao o rođenju siromašnoga Kralja i slatkorječivo je klicao malome gradu Bethelemu. A često je, kad je htio izgovoriti presvetlo ime »Isus«, plamtio silnim žarom. Nazivao ga je »Djetetom iz Betlehema«, a ime »Betlehem« izgovarao je poput ovce koja bleji. Usta su mu bila ispunjena glasom, ali još više slatkim osjećajima. Kad bi spomenuo »Dijete iz Betlehema«, ili kad bi izgovorio ime »Isus«, oblizivao bi usne, jer je sretnim nepcem kušao i gutao slatkoću ove riječi. Nagomilali su se ondje darovi Svemogućega, i neki

kreposni čovjek je imao viđenje. Vidio je, naime, kako u jaslama leži ukočeno djetešce, a promatrao je i to kako mu pristupa svetac Božji kao da ga hoće probuditi oda sna. To viđenje nije bilo neumjesno, jer je Dječak Isus bio zaboravljen u srcima mnogih, u kojima je djelovanjem milosti po njegovu sluzi svetom Franji bio probuđen i duboko utisnut u vjerno pamćenje. Konačno je dovršeno svečano bdjenje i svi su se radosni povratili svojim kućama.

Franjina stigmatizacija

Na sjevernom zidu uz vrata — desno — Th. a Celano, Vita Prima — III

Dok se Franjo zadržavao u samotištu koje se zove Alverna, dvije godine prije nego što mu se duša preselila u nebo, u čudesnom viđenju vidio je na križ propeta čovjeka, koji je poput serafa imao šest krila. Bio je uspravljen, ruke su mu bile raširene, a noge skupljene. Dva su mu krila bila uzdignuta iznad glave, dva su bila raširena za let, a ostala dva pokrivala su mu cijelo tijelo. Dok je blaženi sluga Svevišnjega to promatrao, bio je ispunjen najvećim divljenjem, ali nije znao što mu je viđenje htjelo kazati. Silno se radovao, a još više je uživao u dobrostivu i milu pogledu, kojim ga je seraf promatrao. Njegova je ljepota bila neopisiva, ali ga je pogled na raspetoga ispunio strahom i gorčinom njegove muke. Izgledao je, da tako reknem, i žalostan i radostan; radost i žalost izmjenjivale su se u njemu. Mnogo je razmišljao o tome što bi moglo značiti ovo viđenje, i duhom se mnogo naprezao da shvati njegov smisao. Kad od svega toga nije ništa spoznao razumom i kad mu se duboko u srce ucijepila novina ovoga viđenja, počeli su se na njegovim rukama i nogama pokazivati znakovi čavala,

kao što je to malo prije povrh sebe vidio na razapetom čovjeku.

Činilo se kao da su mu i noge i ruke u sredini probijene čavlima. Glave čavala pokazivale su mu se s unutrašnje strane ruku, na dlanovima i na vanjskoj strani nogu. Šiljci su im bili na protivnoj strani. Ti su znakovi na unutrašnjoj strani bili okrugli, a na vanjskoj dugoljasti. Neka mesna izbočina pokazivala se kao vrh čavala, koji su bili zavinuti i kao stučeni. To se na tijelu ispupčilo poput otekline. Tako su i u nogama bili utisnuti znakovi čavala i bili ispupčeni na stopalu. Desni mu je bok bio kao kopljem proboden i na njemu rana. A ona je često krvarila tako da su mu i gaće i tunika bili mnogo puta zakrvavljeni. — O, kako ih je malo koji su zavrijedili vidjeti svetu ranu na prsima dok je bio živ propeti sluga propetoga Gospodina! Sretna li brata Ilije koji je gdjekada imao priliku da je vidi dok je svetac živio. Ništa manje ne bijaše sretan Rufin koji je te rane doticao rukama. Kad je spomenuti brat Rufin jednoć svoju ruku utisnuo u njedra presvetoga čovjeka da ga protare, ruka mu je dospjela na njegov desni bok pa se tako desilo da je dotaknuo onu dragocjenu ranu. Taj je doticaj sveca jako zabolio, od sebe mu je odgurnuo ruku i zaviknuo neka mu oprosti Gospodin. Pred stranima je to najbrižljivije sakrivao. Oprezno je sakrivao i pred najbližima tako da ni njegova braća pobočnici ni njegovi najvjerniji pratioci nisu to dugo vremena znali. — Tako je sluga i prijatelj Svevišnjega gledao sebe urešena tolikim i takvim biserjem, koje se blistalo poput najskupocjenijih dragulja. I premda je bio više nego ijedan čovjek čudesno urešen slavom i čašću, ipak mu srce nije postalo tašto, niti je išao za tim da bi se nekom poradi isprazne slave svidio. Na sve moguće načine

nastojao je to sakriti da ga naklonost ljudi ne bi lišila te milosti.

Rijetko je kome ili nikome običavao otkrivati izvanrednu tajnu. Bojao se da ne bi poradi posebne ljubavi, kao što običavaju činiti oni koji uživaju posebnu ljubav zbog milosti koja im je dana, pretrpio kakvu štetu. Zato je uvijek u svom srcu nosio i često imao na jeziku onu Prorokovu: »U svom sam srcu sakrio tvoje riječi da ne sagriješim tebi!« — Kad bi mu došao koji svjetovnjak, a on nije želio da se s njim upusti u razgovor, braći i sinovima, koji su s njim boravili, dao je to kao znak, da naime onda kad izrekne taj redak, odmah uljudno otpuste one koji su se oko njega okupili. Stekao je naime iskustvo da je veliko zlo ako se svima povjerava sve; znao je da onaj čovjek čije tajne nisu savršenije i brojnije od onoga što se na njemu očito vidi, ne može biti duhovan. I tako ga ljudi, na temelju onoga što se pokazuje izvana, mogu suditi. Pronašao je neke koji su s njim naoko bili složni, a iznutra se s njim nisu slagali. U lice su mu pljeskali, a iza leđa su ga ismjehivali. Ovi su tako sami sebi pribavili osudu i ljude ispravne učiniše donekle sumnjivima. Često puta naime zloća nastoji ocrniti čistoću i zato se zbog lažljivosti, koja je svojstvena mnogima, mnogima ne vjeruje.

DODATAK

Književna obrada predaje o boravku sv. Franje u Zagrebu dra Izidora Kršnjavoga

Što do sada nije pošlo za rukom povjesničarima, naime, da otklone koprenu tajnovitosti s obzirom na boravak sv. Franje u Zagrebu i da to pouzdanim dokazima utvrde kao povijesnu činjenicu, to je na književni način, služeći se pjesničkom slobodom, pokušao dr Izidor Kršnjavi, veliki ljubitelj i poklonik ovoga Sveca.

Kršnjavi je imao dvije intelektualne ljubavi, koje su ga pratile u cijelom životu i bile predmet njegova zanimanja, a to su svetačka osobnost sv. Franje Asiškoga i veliki talijanski pjesnik srednjega vijeka Dante Alighieri. — Sa sv. Franjom Kršnjavi se, da tako reknem, sreo i intimno sprijateljio kao profesor umjetnosti na Zagrebačkom sveučilištu (1878—1891, zatim 1897—1918) jer su napose dva područja likovnoga stvaranja, slikarstvo i kiparstvo, upravo besmrtnim djelima proslavila i ovjekovječila toga velikog Sveca. Kolik je zanos Izidora Kršnjavoga bio za Franju, najbolje nam svjedoči njegovo posljednje likovno stvaranje, a to je velika slika »al fresco« što ju je kao 75-godišnji starac naslikao iznad sakristijskih vrata u svetištu crkve sv. Franje na Kaptolu, a ta slika prikazuje Sveca kako propovijeda pticama.

Međutim, ta njegova ljubav i izvanredan zanos za sv. Franju dođoše napose do izražaja u njegova

dva romana o sv. Franji. U prvom je obradio Franjinu mladost i njegov svjetovni život, a taj ima naslov »Božji vitez«; u drugom romanu, koji ima naslov »Božji sirotan«, obradio je njegov redovnički život od obraćenja do blažene smrti. Oba ta djela izdalo je u povodu sedamstote godišnjice Svečeve smrti Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu.

Nekako u isto vrijeme, kad je Kršnjavi slikao spomenutu frasku, počeo je raditi i na tim romanima. Nemam namjeru ovdje izricati kritički sud o umjetničkoj vrijednosti tih romana, jer su to već drugi u svoje vrijeme učinili, ali smatram veoma prikladnim da ovdje u cijelosti donesem 40. poglavlje iz »Božjeg sirotana«, jer je Kršnjavi u njemu dao maha svojoj staračkoj fantaziji te nastojao zorno i uvjerljivo prikazati kao povijesni događaj dolazak i boravak sv. Franje u Zagrebu te tako ispuniti onu prazninu koja je do danas nakon mnogih istraživanja i proučavanja ostala otvorena.

Kršnjavi dolazak sv. Franje u Zagreb i boravak u njemu prikazuje ovako:

»Franjo je s Morikom[1] *sretno stigao u Ankonu. Putem su Franju i njegova suputnika svuda lijepo primali te ga darivali hranom, a seljaci su ih na svojim kolima vozili do bližnjega mjesta ili im posuđivali svoje konje za jahanje.*

Došavši krajem svibnja g. 1212. u Ankonu, pošao je Franjo sa svojim drugom do luke, gdje je već bila lađa spremljena za odlazak u Egipat. Kapetan, koji je već čuo pripovijedati o glasovitom Franji iz Asiza, rado je njega i njegova druga primio na svoju lađu. Na obali se skupilo mnogo svijeta da

1 I Toma Čelanski i sv. Bonaventura pišu da je Franju prigodom neuspjela putovanja na Istok pratio brat Iluminat, a ne brat Moriko (Moricus).

vidi siromašnog Pokornika iz Asiza, kojega su već onda mnogi još za njegova života smatrali svecem. Kad je Franjo vidio tolik svijet sakupljen na obali, sjetio se kako je Isus propovijedao s lađe te je i on stao mnoštvu govoriti. Razlagao im je kakva je nesreća da je Sveta Zemlja u rukama nekršćana, pa kako su se već tri križarska rata vodila poradi toga, te su narodi Istoka i Zapada upleteni u velike ratove. Rekao je da bi se sav svijet umirio kad bi se sultan dao pokrstiti pa kad bi bilo jedno stado i jedan pastir.

Slušatelji su govorniku oduševljeno pljeskali.

Kapetan lađe i mornari također su pozorno slušali, a kad je Franjo prestao govoriti, pristupi kapetan k njemu pa ga zamoli neka sa svojim drugom ode u kapetansku kabinu, jer će sada morati razapeti jedra. Moriko zamoli da smije mornarima pomoći, a to mu kapetan rado dopusti.

Čim je Franjo ušao u kabinu, bacio se na koljena da se moli Bogu, a mornari digoše jedra i podigoše sidro te lađa izleti iz luke kao kakva ptica.

Premda je zapadni vjetar dosta oštro duvao, lađa se, vješto vođena, držala pravca prema jugu. Ali kad je vjetar okrenuo pa je jak južnjak počeo sve jače duvati, moradoše mornari gotovo sva jedra smotati. Vjetar je sve jače duvao pa je napokon neodoljivom jakošću zahvatio lađu tako da mu nije bilo moguće odoljeti. Kapetan nije mogao drugo nego je okrenuo lađu pa se dao nositi od vjetra prema sjeveru. Valjalo je samo ravnati lađu da je silni južnjak ne baci na koji dalmatinski otok. Kad su dospjeli blizu rta Istre, skrenuo je kapetan lađu nadesno nadajući se da će veliki otoci koji leže na jugu Kvarnera ublažiti jakost bijesnoga južnjaka.

I zbilja, kapetan je lađu sretno uveo u Bakarski zaljev. Grad Bakar leži vrlo slikovno na zapadnom

rubu zaljeva, a ima u njemu građevnih tragova iz XIII stoljeća. Ovdje bijaše već u rimsko doba ishodište vojničke rimske ceste prema Sisku i Zagrebu.

Franjo je našao u Bakru talijanskih trgovaca, a i mnogo Hrvata koji su znali talijanski govoriti. Svi su ga radosno primili, jer je glas njegove svetosti već bio i do njih dopro. Poradi teškog nevremena nije se moglo ni pomisliti na to da bi koja jedrenjača mogla poći prema jugu. Znalo se da će to nevrijeme potrajati, stoga je Franjo odlučio da govori narodu te je pošao i u okolicu praćen prijatnim Bakranima. Pozivao je ljude u svakom selu da čine pokoru.

Zatim je pošao sve dalje prema sjeveru. Svagdje je nalazio talijanskih trgovaca i talijanskih radnika. Oni su ga rado primali pa otpratili do slijedećega mjesta. Tako je za jedno dvadeset dana dospio u Zagreb preporučen jakoj zagrebačkoj talijanskoj, poglavito mletačkoj koloniji. Još dan-danas ima spomenika te naseobine: crkva sv. Marka, Mletačka ulica i Vlaška, tj. talijanska ulica, i »Salita«,[2] tj. uspon na brijeg nad Vlaškom ulicom.

Inteligencija i plemstvo u Zagrebu govorilo je latinski, a mnogi su plemići stajali u vezi s talijanskim Frangipanima pa su čuli da je grofica Jakobea de Settesolis iz kuće Frangipana velika štovateljica Franjina.

Hrvatski su plemići prebivali ljeti na svojim imanjima pa su samo u zimsko doba živjeli u Zagrebu. Zato nisu mogli doznati da Franjo dolazi u Za-

2 Koliko je talijanska trgovačko-obrtnička kolonija u starom Zagrebu bila jaka, vidi se i po tome što je dio negdašnje periferije, a danas izgrađeni dio grada, prozvan »Šalata«, a taj naziv nema nikakve veze s istoimenom vrsti povrća, nego su stari Zagrepčani od tih Talijana preuzeli naziv »salita« (što znači: uspon). Na mjestu te negdašnje talijanske »salite« danas se nalaze Schlosserove stube.

greb. Tek je plemenita gospođa Katarina Galović,[3] *koja je kod Sv. Šimuna kraj Zagreba imala svoje imanje, slučajno bila u gradu kad se pročulo da je Franjo stigao u Zagreb. Ona je doznala da će Franjo doći u crkvu sv. Margarete, koja je stajala gdje je danas nadbiskupsko sjemenište, a preko puta njezine palače, u kojoj je danas franjevački samostan. Pošla je u susret milom gostu iz Asiza i pozvala ga da sa svojim pratiocem Morikom odsjedne u njenoj kući. Rekla je Franji da se dopisuje s groficom Frangipani de Settesolis u Rimu, pa je to Franju ugodno iznenadilo. Primio je poziv, ali pod pogodbom da ne stanuje u odajama samoga dvorca, nego u vratarovoj sobi, a njegov pratilac Moriko da konači s družinom.*

Gospođa Galović vrlo je žalila što od plemstva nikoga više nema u Zagrebu, ali je odlučila da će po mogućnosti razglasiti Franjin dolazak. Franjo ju je molio neka toga ne učini, jer on kani već suradan otputovati. Samo da bi želio jedanput narodu govoriti. Plemenita mu gospođa obeća da će sutra u određeno doba biti sakupljeni svi Talijani i svi koji razumiju talijanski ili latinski.

Gospođa je Galović zahvaljivala Bogu što je udesio da je Franjo mjesto u Egipat došao u Zagreb. Zato je ta plemenita gospođa odlučila da će Zagrebu sačuvati trajnu uspomenu na Franju i da će dio svoje palače rado ustupiti Pokorničkom redu, bude li ga Franjo u Zagrebu utemeljio.

Već drugoga dana sakupilo se pred crkvom sv. Margarete mnogo svijeta iz cijeloga Zagreba. Franjo je tu govorio o svojoj nakani da pođe k sultanu i da ga sklone neka se dade pokrstiti. Njegov je govor pobudio veliko oduševljenje, pa se odmah nekoliko ljudi izjavilo da bi htjeli pristupiti njegovoj družbi. Franjo im je pročitao temeljno pravilo svoje bratovštine. Kad su čuli da se treba odreći potpuno svakoga imetka i posjeda, odustali su i udaljili se mnogi, samo su se trojica smjesta zavjetovala da će živjeti po Franjinu životnom pravilu. Dvojica su od njih bili svećenici.

Gospođa Galović ustupila je, kako je obećala, odmah nekoliko soba u svojoj palači novom franjevačkom samostanu. Franjo je primio tu ponudu, ali samo uz pogodbu da se njegovi udrugari moraju držati ravni družini Galovićevoj.

Tim je položen temelj današnjem franjevačkom redovničkom samostanu u Zagrebu.

Plemenita gospođa Galović htjela je protiv Franjine volje pozvati plemiće iz najbliže zagrebačke okolice pa se odvezla na svoje imanje kod Sv. Šimuna da odonud razašalje glasnike na plemićke dvorove. Htjela je sastaviti banderije plemića, koji bi Franju imali svečano pratiti. No Franjo, koji je čuo što se sprema, požurio se da ode i da izbjegne takvoj počasti. Nije htio poći istim putem u Italiju, nego je mislio stići prema zapadu u furlansku i mletačku pokrajinu. Otišao je, dakle, prema zapadu, i to sam s Morikom bez ičije pratnje.[4] *(. . .)*

3 Prezime Galović je među Hrvatima veoma staro, a vuče svoj korijen od riječi koja se u suvremenom hrvatskom jeziku više ne susreće, a to je riječ »galić«, što znači: gavran; »galičast« znači isto što znače pridjevi: crn i vran. Zato nije ispravno to prezime izvoditi od latinske riječi »gallus« što znači: pijetao.

4 Pouzdano znam da se Kršnjavi služio Franjinim životopisom što ga je napisao Toma Čelanski. Nije jasno zašto se od Tomina pripovijedanja udaljio, jer se Franjo s bratom Iluminatom vratio morskim putem u pravcu Ankone.

SADRŽAJ

Predgovor 5

Prvi dio

Predaja i povijest — građevinski i umjetnički izgled — graditelji Kapele sv. Franje

Uvod 9
Povijesne činjenice i predaja 12
1. Autentične činjenice 13
2. Sadržaj predaje 15
U svjetlu povijesti i predaje 18
Otkada su franjevci na Kaptolu 22
1. »Zagrebačka kustodija« 22
2. »Na području časnoga Kaptola« 23
Kult sv. Franje u Zagrebu 25
Građevinski i umjetnički izgled Kapele 28
1. Štuko-dekoracije 29
2. Ciklus slika iz života sv. Franje 31
3. Ikonografski prikaz 34
Graditelji — inspiratori 38
1. Timotej Međurečki 39
3. Aleksije Buzjaković 41
3. Helena Ručić-Patačić 43
Relikvije sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka . . . 46

Drugi dio

Hagiografska antologija iz najstarijih životopisa sv. Franje — sadržaji slika

Franjino rođenje u štali 49
Franjo i gubavac 50
Franjo moli pred križem u Sv. Damjanu 51
Franjo u kućnom zatvoru 52
Franjo pred asiškim biskupom — gol 54
Iskrcavanje na Jadranu — Franjo u Hrvatskoj 55
Franjo doveden pred sultana 57
Franjo odbacuje sultanove darove 58
Kako je sv. Franjo iz želje za mučeništvom pošao preko mora da propovijeda kršćansku vjeru sultanu i Saracenima 60
Franjo u vatrenim kolima 63
Franjo s ovčicom prisustvuje misi 64
Uzvišeno Franjino prijestolje u nebu 64
Franjo propovijeda pticama 65
Viđenje pape Inocenta III 67
Franjina proslava Božića u prirodi 69
Franjina stigmatizacija 71

Dodatak

Književna obrada predaje o boravku sv. Franje u Zagrebu dra Izidora Kršnjavoga 74
Slikovni prilog (8 stranica na boljem papiru)

SADRŽAJ

Predgovor 5

Prvi dio

Predaja i povijest — građevinski i umjetnički izgled — graditelji Kapele sv. Franje

Uvod 9
Povijesne činjenice i predaja 12
1. Autentične činjenice 13
2. Sadržaj predaje 15
U svjetlu povijesti i predaje 18
Otkada su franjevci na Kaptolu 22
1. »Zagrebačka kustodija« 22
2. »Na području časnoga Kaptola« 23
Kult sv. Franje u Zagrebu 25
Građevinski i umjetnički izgled Kapele 28
1. Štuko-dekoracije 29
2. Ciklus slika iz života sv. Franje 31
3. Ikonografski prikaz 34
Graditelji — inspiratori 38
1. Timotej Međurečki 39
2. Aleksije Buzjaković 41
3. Helena Ručić-Patačić 43
Relikvije sluge Božjega o. Vendelina Vošnjaka 46

Drugi dio

Hagiografska antologija iz najstarijih životopisa sv. Franje — sadržaji slika

Franjino rođenje u štali 49
Franjo i gubavac 50
Franjo moli pred križem u Sv. Damjanu 51
Franjo u kućnom zatvoru 52
Franjo pred asiškim biskupom — gol 54
Iskrcavanje na Jadranu — Franjo u Hrvatskoj 55
Franjo doveden pred sultana 57
Franjo odbacuje sultanove darove 58
Kako je sv. Franjo iz želje za mučeništvom pošao preko mora da propovijeda kršćansku vjeru sultanu i Saracenima 60
Franjo u vatrenim kolima 63
Franjo s ovčicom prisustvuje misi 64
Uzvišeno Franjino prijestolje u nebu 64
Franjo propovijeda pticama 65
Viđenje pape Inocenta III 67
Franjina proslava Božića u prirodi 69
Franjina stigmatizacija 71

Dodatak

Književna obrada predaje o boravku sv. Franje u Zagrebu dra Izidora Kršnjavoga 74
Slikovni prilog (8 stranica na boljem papiru)

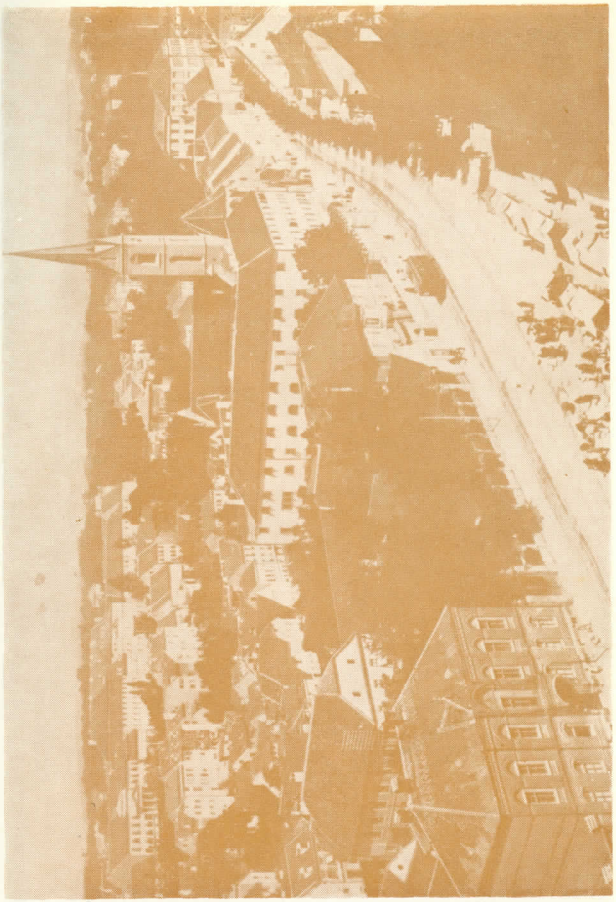

SLIKOVNI PRILOG

Pogled na Kaptol s Katedrale prije 1928. Foto: C. Vupora.

Samostanski portal, s lijeve strane Kapela sv. Franje. Snimio: Bruno Malus.

Natpis povrh ulaza u Kapelu. Snimio: Foto-studio »Leos«.

Sjeverni zid; iznad vrata grb obitelji Patačić od Zajezde.
Snimio: Foto-studio »Leos«.

Štuko-dekoracije sa slikama na stropu.
Snimio: Foto-studio »Leos«.

Franjo odsjeda u kući Katarine Galović. Po slici u Kapeli sv. Franje u Zagrebu nacrtao J. V. Meiszner.

Akvarel dvora obitelji Patačić na Kaptolu u 18. st. Snimio: Foto-laboratorij Sveučilišne knjižnice.

Štuko-reljef anonimnog umjetnika. Snimio: Foto-studio »Leos«.

Štuko-reljef Helene Ručić-Patačić. Snimio: Foto-studio »Leos«.

Portret o. Aleksija Buzjakovića. Snimio: Foto-studio »Leos«.

Portret o. Aleksija Buzjakovića. Snimio. Foto-studio »Leos«

BIBLIOTEKA »NEKAD I SAD«

1. DAMIR MUDRINJAK: **Maksimir nekad i sad.** Monografija-vodič. Objavljeno prigodom 180. obljetnice utemeljenja parka. Zagreb 1974. Str. 72+8. — Cijena 20 d.
2. MIROSLAV ĆORKOVIĆ: **Hrvoje Vukčić Hrvatinić.** Neke misli o potrebi valorizacije toga velikana i njegova doba. Zagreb 1974. Str. 72+8 .— Cijena 20 d.
3. DAMJAN DAMJANOVIĆ: **Sveti Franjo u Zagrebu — na Kaptolu.** Prikaz stare kapele i štovanje sv. Franje kroz 750 godina u starom Zagrebu. Zagreb 1975. Str. 80+8. — Cijena 30 d.

*

Narudžbe: HRVATSKO KNJIŽEVNO DRUŠTVO SV. ĆIRILA I METODA, Trg kralja Tomislava 21, 41000 Zagreb.